కథలు, గాథలు

వేలూరి శివరామశాస్త్రి,
శతావధాని.

కథలు, గాథలు

వేలూరి శివరామశాస్త్రి.

ద్వితీయ ముద్రణము.
జూలై 1947

వెల రెండు రూపాయలు

ప్రకాశకుడు :

వేలూరి సదానందం,

4, మాంటీత్ లేన్, ఎగ్మూర్, మద్రాస్, 8.

పీఠిక

శ్రీ రవీంద్రులు ప్రాకృత సంస్కృత సారస్వతముల నుండియు ప్రాచీనమగు గాథలనుండియు, చరిత్రమునుండియు వస్తువును స్వీకరించి కొంత వస్తువుమీద దమ యభిప్రాయమును ముద్రించి 'కథా' అను గ్రంథమును వంగభాషలో రచించిరి. దాని కిది తెలుగు.

ఈ వస్తువునే గ్రహించి మఱికొందరు కవులు మఱికొన్ని కథలు రచించిరి. వారిలో అనటోల్ ఫ్రాన్స్ అను వారొకరు. వీరు బోధిసత్వావదాన మందలి 'అభిసారము' అను కథలోని వస్తువును గ్రహించి పరాసుభాషలో కథారచన చేసి దానికొక నూతన ముఖ మొసగిరి. ఎవరి యభిరుచి వారిది. శ్రీ అనటోల్ ఫ్రాన్స రచన తెలియకముందు అతనివలె స్వతంత్ర రచన చేయవలయు నని నాకు దోచలేదు. అంతకుముందే నేను రవీంద్రుని దెలిగించుకొని కూర్చుంటిని.

సుమారు పదునేనేండ్ల క్రింద నాకడ జదువు బాలురకు కథలు చెప్పుచు వచ్చితిని. ప్రబలమగు వారి కోరికయే నా యీ యనువాదమునకు గారణము.

శ్రీ రవీంద్రుని శక్తి యందఱకును పరిచితము; నాయశక్తి యందఱకును సుపరిచితము కాదు. ఇక పుట త్రిప్పుడు.

1940.

***

ఆ. ఆది లేనివాఁడ! యాత్మా! యతీతుఁడా!
కథలు సెప్పు నాకుఁ గథలు సెప్పు!
కడలు లేని రేలు కను చేల కూర్చుందు?
కథలు సెప్పు, నాకుఁ గథలు సెప్పు.

చ. యుగము లవెల్ల నాత్మకథ
లొయ్యనఁ దెచ్చి భవత్ సముద్రమం
దెగదిగఁ గ్రుమ్మరించు, మఱి
యెన్నియొ జీవనధార లుబ్బి నీ
యగణితమౌ జలంబుల ల
యంబగుఁ, బిమ్మట వాని కించుకే
నగపడఁబోవ దా కలక
లా రవదోహలముం బ్రవాహమున్.

ఆ. అలలు లేని యో భయంకరమౌనమా!
కొసకు వాని నెందుఁ గొంచుఁబోదు
వో యతీత! నీవు నా యెదలోపలఁ
గథలు సెప్పు! మంచి కథలుసెప్పు.

గీ. ఓరహాశ్చారి! యో స్తబ్ధ! యో యతీత!
కథలు సెప్పుమ నాకును గథలు సెప్పు!
నీ వచేతనుఁడవు కావు నిజము నిజము
కాన నిప్పుడు నాకును గథలు సెప్పు!

గీ. నాదు నాయువుపట్టుల నట్టనడుమ
నీదు సంచార మెంతయున్ వినఁగఁగంటి
ఎన్నియో నాళ్ళనుండియు నున్న కథల
సంచయము నాదు నుసుఱుల నుంచి పొమ్మి.

ఉ. ఓయి యతీత! నీవు భువ
నోదరమందున దాఁగి చేయు దా
యాయిపనుల్, కడున్ ముఖర
మైన దినంబుల చాపలంబులో
స్థేయుఁడ వౌదు గాన నీకుఁ
జెప్పుమ నా హృదయాంతరాళ స
త్యాయతనంబున న్నిలిచి
యా కథ లీ కథలున్ రహోగతిన్.

ఆ. కథలు చెప్పు నాకుఁ గథలను జెప్పుమా
మఱవ నెన్నఁడెట్టి మఱుఁగు కథలు
కథల నన్ని నీవు కడు సంగ్రహింతువు
కథలు సెప్పు నాకుఁ గథలు సెప్పు!

అల్ల జీవనంపు టాకాకునందున
నెపుడు కానరాని లిపులతోడ
మజ్జలోన మెదిపి మూదు ముత్తాతల
యుబుసు లెల్ల వ్రాయుచుందు వీవు.

ఎవరు తమదు నుబుసు లేమరినను, వారి
యుబుసు లీవు మఱవ వొక్కయింత
మఱపు మూగతనము కఱచిన కథలను
స్థాణు! చిత్రముగను దాల్తు వీవు.

ఓ మహామునీంద్ర! యోయి యతీతుఁడా!
వాని యన్నిఁటికిని భావ మిమ్ము
ఓయి తాత! చేత ముఱ్ఱాఁత లూఁకఁగాఁ
గథలు చెప్పు నాకుఁ గథలు చెప్పు!

కథలు, గాథలు

శ్రేష్ఠభిక్ష

(అవదాన శతకమునుండి)

'బుద్ధుకొఱకు బిచ్చమును గోరి వచ్చితిఁ
బౌరులార! లేచినారొ లేదొ'
అంచు నెలుఁగు సేసె నంబుదధ్వనికిఁ బై
పెచ్చుగా ననాథపిండదుండు.*

ఆవాసంబులలోఁ గుహూధ్వనులు సేయంజొచ్చెఁ బుంస్కోకిలల్
గైవారంబులు వందిమాగధులు వక్కాణింపలే దింక నా
శ్రావస్తీ నగరాంతరాళ ధవళప్రాసాద శృంగంబులం
దావిర్భూతము లౌచునుండె నపుడే యాదిత్యశోణప్రభల్.

భిక్షుకుండు వల్కె బిగ్గరగా నిట్లు:
నిద్రఁజెందు పురమ! నెమ్మి లెమ్మ!
నాకు బిచ్చ మిడుమ, నాఁగను విని నట్టి
పురమువారి యొడలు పులకరించె. 3

---

* ఇతడు బుద్ధదేవుని ప్రధాన శిష్యులలో నొకడు.

శ్రేష్ఠ భిక్షు

'వినుఁడు మబ్బు లుద్దవిడి వానకాలునఁ
దాము చేటు నొంది దాన మిచ్చు
నెల్ల ధర్మములకు నీవియే యెక్కువ'
యంచు నల్ల భిక్షు వలిచి చెప్పె.

అల్ల కైలాస శిఖరంబు మొల్ల వీడి
వాడ వాడలఁ దిరుగాడ వచ్చియున్న
యాది భిక్షువు గానమ ట్లతని వాణి
మించె నాగాల భోగాల మేడలందు.

అవనిపాలకుఁడు దా నలమోద్భుగనుల రా
జ్యము నీజ్యమున్ వృథా యంచుఁ దలఁచె
కోటికిఁ బడగెత్తు కోమటిపెద్ద ద్ర
వ్య మిమ్మ దంతయు వమ్మటంచు నెంచె
గేస్తు లెల్ల రెడందఁ గీలుకొల్పిరి చాలఁ
గూడఁబెట్టుట మాయగోడ యంచు
బాలికా లోకంబు బాష్పంబు వర్షింపఁ
గాఁ గడంగెను సుంత కతము లేక

సుఖము లవి గతరాత్రివంచు ననుఁ దలంచి
కామినీమాల శుష్కమై కానిపించె
ఇంట నింట గవాక్షముల్ జంటబాసి
నిదురమబ్బు దొలంగి కన్తుదలు విచ్చె. ౬

మేలుకనుండు బిచ్చమును మీరలొసంగుఁడటంచు నల్ దెసల్,
చాలఁ బ్రతిధ్వనింప మరలన్ మరలన్ గడు వేడి సుప్త సౌ
ధాళులపై నసుప్తమగు నశ్రుల నెత్తి యనాథపిండదుం
డోలి గమించె నొక్కఁడును నొక్కఁడు లేని విశాలవీథిలోన్.

కొందఱు కంఠహారములు కొందఱు పెందలమానికంబులున్
గొందఱునూత్నరత్నములు కొందఱుమేల్ జలతారుచీరలున్
గొందఱు వెండినాణెములు కొందఱు బంగరుటుంగరంబులున్
వందలు వేలుగా విసరి వైచిరి భిక్షుకు కాలిముంగలన్.

భిక్షుకుండు వాని వీక్షింపఁగాఁబోక
దవ్వుల దవ్వులయుండె తాను నిల్చి
'అయ్య! నాదు ప్రభున కర్పింపుఁ డా భిక్ష'
యంచు మరలఁ బల్కె నఱ్ఱు సాఁచి.

సొమ్ములపై వెలగల వ
స్త్రమ్ములపై దుమ్ము గ్రమ్మె రత్నమ్ములపైఁ
గ్రొమ్మెఱుఁ గాడెన్ శ్రమణకుఁ
డు మ్మఱి జోలియను గొంచిటుల్ వచియించెన్.

అయ్య పౌరులార! యవధారుఁడా! భిక్షు
వులకు రేఁ డతండు బుద్ధదేవుఁ
డతని కిడుఁడు మీర లన్నింటి కంటెను
నెక్కుడైన దాన మెదియొ దాని. ౧౧

శ్రేష్ఠ భిక్షు

అనఁగ ఱేఁడు మరల నరిగెఁ గోమటిబిడ్డ
యెలమిఁ బ్రభున కీయ సివి లేక
నగరమెల్ల సిగ్గునం దల వాల్చె భి
క్షుకుఁడు దాపు వనము చొఱఁగఁ బాఱె.

కూటికిఁ జింపిగుడ్డకును గూడఁ గొఱంబడి భూశయానయా
బోటియొకర్తు లేచుచునె మ్రొక్కి బిరానఁదొలంగఁ బాఱె సాం
ద్రాటవియే కడింది తెరయై చనఁగాఁ దనమీఁది పుట్ట మా
చాటకు సూటిగా విసరివైచెను భిక్షుకు కాల్కడం బడన్.

ఆతఁడు చేతు లెత్తి దరహాసముతో జయవెట్టి ధన్య వో
మాతరొ నీకు దీవనలు! మా ప్రభుకోరిక తీర్చితంచు నా
ప్రాఁతపటంబునున్ శిరముపైఁ గొని బుద్ధపదంబులందు సం
ప్రీతినిదాఁగాన్క యొనరింపఁగఁ బోయెఁ బురంబు వీడుచున్.

ప్రతినిధి

ప్రాతఃకాలమునందు నొక్కఁడ సతారాదుర్గ శృంగంబునం
జేతోమోదముఁ జెందగోరుచు శివాజీ మెల్లఁ గూర్చుండి యు
ద్యోతావుల్ గనుచుండెనాసమయమందాచార్యుఁడౌ రామదా
సాత్రోవం జనుచుండె జోలె కరమం దల్లల్ల నల్లాడఁగన్.

అప్పుడా శివాజి యనుకొనె నీరీతి
నేమి యీతఁ డన్నహీను భాతిఁ
దిరిపెమునకుఁ దాను దిరుగుచున్నాఁడు
గడప యొక్కఁడేని విడువఁబోక.

ఎవ్వనియింట లేమికిని నించుకయేనియుఁ జోటు పుట్టదో
యెవ్వని యాజ్ఞ కడ్డ మొకయించుకయేనియు లేదొ యిట్టి నే
నెవ్వని కెప్పు డవ్వలను నివ్వల బంటనొ యట్టి యొజ్జకున్
వ్వారె నేఁటివట్టునకు వాసన వాయ దిఁకేమి చెప్పుదున్.

ఎల్లిగల కడవలోపల
నీళ్ళ న్నిండారఁబోసి, నిజతృష్ణను దాఁ
జెల్లరె తీర్చుకొనంగా
నుల్లంబందులను దలఁచుచుండె నితఁడహో. ౪

అయినం జూచెదఁగా కీ
యయవారల జోలె యెంత యర్పించినచో
వెయిమాఱుల కొకమాఱుగ
నయి నిండునో యంచు లోన ననుకొంచు వెసన్.

లీలం గాకితముం గలంబుఁ గొని యే లేఖంబు దా వ్రాసెనో
బాలాజీ నిటు రమ్మటంచు వడి నాహ్వానించి—'భిక్షాశ నే
వేళన్ దుర్గము దాపుగా గురువు దా వేంచేయు నా వేళయం
దీ లేఖంబును వారిపాదములముం దీ వుంపుమీ' యంచనెన్.

గురు వంతఁ బాడుకొంచున్
జరుగుచుఁ బోచుండె నతని సమ్ముఖముం దెం
దఱో బాటసారు లెన్నియొ
తురగంబులు బండ్లు జవముతోఁ జనుచుండెన్.

'శంకర! యెల్లవారికి నొసంగితి విండ్లను నాకు వంకలున్
డొంకలె యిచ్చి తంబిక కడున్ జగతీభర మన్నపూర్ణతాఁ
జంకఁగొనెం జరాచరము చల్లగ నున్నది యో బికారి! య
బాంకమునుండి లాగికొని యల్లనన్ గయికొంటిబంటుగన్

గానం బీ గతిగా సమాపనమునుం గావించి మాధ్యందిన
స్నానంబుం బొనరించి దాపులకు నాచార్యుండు వేంచేయఁగ
నానందించుచు, వందనంబును సపర్యం జేసి బాలాజి, తేఁ
డానం బెట్టిన చీటి పాదములముం దర్శించె నల్లల్లనన్.

చూడఁగ నా కాకితమును
వేడుకపడి రామదాసు వెసఁ గైకొనియెన్
ఱేఁ డందు దనకు రాజ్యము
వీడును నర్పించినటులు విశదం బాయెన్. ౧౦

మఱుదినంబునందు మహీపాలుఁ గని పల్కె
రామదాసు—‘పుత్ర! రాజ్య మెల్ల
నిచ్చినందువల్ల నీకును, గయికొని
నందువల్ల నాకు, నగున దేమి?’

ఇటు లన నా శివాజి యనియెన్ ‘గురుసత్తమ! నాడు జీవితం
బిటఁ దమసేవ కిమ్ముగను నిచ్చితి’ నా విని పల్కె నా గురుం
డటు లయినం దగిల్చికొనుమా యలజోలెను జంక కింక నీ
విట కట కేఁగి బిచ్చమును నెత్తఁగ నిత్తఱి రమ్ము నాపుడున్.

జోలె దాల్చి శివాజి యా ప్రోలియందు
తిరిగె నిల్లిల్లు గురువుతోఁ దిరిపెమునకు
బాలు రది చూంచి లోనికిఁ బాఱుతెంచి
తల్లిఁ దండ్రుల జెయి గొని త్రుళ్ళిరాఁగ.

అతులైశ్వర్యరతుండు వానికిని భిక్షాన్నంబును గైకొనన్
వ్రత మీసంగతిచూడఁగాజలములన్ రాల్ దేలుచందంబటం
చతివల్ సిగ్గునఁ జేవడంకఁగను దామర్పించుచున్ బిచ్చముల్
మతిలో నెంచిరి గొప్పవారికివి ఖేలల్ లీలలంచున్ మదిన్. ౧౪

కోటను రెండు నెన్మదులు కొట్టిరి పౌర జనావళుల్ పనుల్
పాటలు పూర్తి జేసికొని పందిరి కిన్నెరవీణ చల్లగా
మీటుచు రామదాసు వినిమీలితలోచనుఁడై ముదంబుతోఁ
బాటను బాడఁగాఁ దొడఁగె భక్తుల యుల్లముపల్లవింపఁగన్.

ముల్లోకంబుల నేలువాఁడ! తెలియంబోఁజాల నీ లీల నీ
కెల్లన్ లోటనుమాట లే దయిన నీ వెవ్వారి సర్వస్వముం
గొల్లల్ గొల్లలుగాఁగఁ గైకొనెదుకోర్కుల్ సందడించెందగా
నుల్లంబుల్లము చెంత గ్రుమ్మరెదవో హో చోద్యమేమీ ప్రభూ.

ప్రొద్దు గ్రుంకెను నపు డల్ల ప్రోలిచివర
వాకఁ గ్రుంకిడి యన్నమ్ము వండి యొజ్జ
కొంత దినియెను శిష్యుండుగూడ మిగులు
దానిలోఁ గొంతగొనెఁ బ్రసాదంబు నంత.

పలిక నవ్వుచుం బలికె నిట్లు నృపాలుని గర్వమెల్ల యుక్
వ్రీలఁగఁ జేసి దారిఁ జను బిక్షుకుఁ జేసితి వేను లెంకనై
వ్రాలితిఁ జెంత నింకఁ దమవాంఛిత మెయ్యది? యేదియైననుం
బాలనముం బొనర్తు నని బాసయొసంగితి నిష్ఠ పెల్లునన్.

అనిన రామదాసు జననాథుతోఁ బల్కె
గట్టియొట్టె నీవు పెట్టుకొంటి
నాదుమాట వినుము నా పేర నాకుఁగా
మహీప! రాజ్య మీవు మరలఁ గొనుము. ౧౯

ఓ నరపాలమౌళి! విధి యుక్తిగ నిన్నును దానుదానతా
ధీనుని భిక్షుకప్రతినిధిం బొనరించెను, నాకుఁగా మహీ
జాని విధిన్ గ్రహింపు మిఁక సాగరనాగర రాజ్య భారముం
బూనియు రాజ్యహీనుగతిఁ బాల్పుము చాలును జాలఁ జెప్పితిన్.

వెండియొకమాట యోతండ్రి వినఁగదోయి
నాదు దీవనతోపాటు నాదుశాటి
చేకొనఁగదోయి రాజపతాకగాఁగ
నిమిడియున్నది రాజార్థమెల్ల దీన.

అనినఁ దలవంచి భూధవుం డార్తి నుదుటఁ
జేరుకొన నేటియొడ్డునఁ గూరుచుండె
గొల్లపిల్లల పిల్లనఁగ్రోవు లాఁగె
నావు లిండ్లకుఁ జేరెఁ బ్రొద్దస్తమించె.

అపుడు రామదాసనన్యమనస్కుఁడై
ప్రతిభతోడఁ బద్యరచన జేసి
శ్రుతిని మేళవించి శ్రోత్రపేయంబుగాఁ
గంఠ మెత్తి పాడఁగాఁ దొడంగె.

ఒడయనితో సంసారపు
నడుమను బంధించినావు నన్నును నీ వె
వ్వాఁడవయ్య నాకుఁ గానం
బడకుండఁగఁ జక్క దాఁగువాఁడవు బళిరా! ౨౮

ఱేఁడా నే భవదీయపాదుకల భూరిశ్రద్ధతోఁ దెచ్చి కొన్నాఁడ న్నీ పదపీఠదేశమున నున్నాఁడం బ్రభూ! సంధ్య చేకూడె న్నీ నిఁక నెంతకాలమిటులం గూర్చుండుదు? న్నేను నీ వాఁడ న్నీ విఁకఁ బర్వులెత్తుకొనిరావా నీదురాజ్యానికిన్. ౨౫

బ్రాహ్మణుఁడు

(ఛాందోగ్య-౪ ప్రపాఠక-౪ అధ్యాయ)

అల్ల సరస్వతి యొడ్డునఁ
బెల్లుగఁ బెనవైచికొనిన పేరడవులలో
నల్లుకొను నల్లచాయల
వెల్లువలో నస్తమించె వేవెలుఁగు వెసన్

కడుపారఁగా మేసి కన్నుల నఱమూసి
నట్టి ధేనువులఁ బేర్వెట్టి పిలిచి
మరలించుకొనివచ్చి మఱి గోష్ఠమునఁ గట్టి
స్నానంబు లొనరించి సంధ్యవార్చి
గురుదేవుఁడగు గౌతమఋషికి ముమ్మాఱు
లిమ్ముగాఁగఁ బ్రదక్షిణమ్ము చేసి
ఉటజాంగనమునందు హోమాగ్ని వెలుఁగులోఁ
గూర్చుండె ఋషిపుత్రకుల కులంబు

శూన్యము ననంతమగు మింటఁ జొచ్చి శాంతి
ధ్యానమునయందు మగ్నమైనట్టులుండెఁ
బలు కుతూహలమొప్ప శిష్యుల విధానఁ
దారకలు పంక్తులుగఁ దీఱి కూరుచుండె. ౧

ఆశ్రమంబు చకితమైపోవఁగా గురు
గౌతముండు శిష్యగణముఁ జూచి
బ్రహ్మవిద్య మీకుఁ బ్రవచింతు నియ్యెడ
సావధాను లగుఁ డటంచుఁ బల్కె.

***

అట్టితఱిం గరంబునను నర్ఘ్యము గైకొని వచ్చి ముంగిలిన్
మెట్టి ఫలప్రసూనములు మేదినిఁ బెట్టి మునీంద్రుపాదముల్
ముట్టి సుధామ్యానస్వరను ముద్దలు గూర్చఁ బికీగళంబుతో
నిట్టులు పల్కె నెల్లరకు నింపుగ బాలుఁడొకండుభక్తితోన్.

అయ్య బ్రహ్మవిద్యయం దభిలాషినై
దీక్షఁగొనఁగ నేఁగుదెంచినాఁడ
సత్యసంధ! నేఁ గురుక్షేత్రవాసిని
సత్యకాముఁ డండ్రు జనులు నన్ను.

అన విని గౌతముండు దరహాసముతోడుత వత్సలత్వముల్
పనుపడఁ బల్కె నిట్టులను: బాలక! మేలగుఁగాత! శాంతి ని
న్నెనయుత! నీదుగోత్రమదియెయ్యది? కేవలమొక్కబాపడే
కనుఁగొన బ్రహ్మవిద్య కధికారియటందురు పెద్దలందఱున్.౬

బాలకుఁ డాచిచూచి భగవానుఁడ! గోత్రవిధం బెఱుంగఁగాఁ
జాల మదంబ నే నడిగి చయ్యన త్తే పరుదెంతు నంచొగిన్
వ్రాలి మునీంద్రుపాదముల పజ్జ ననుజ్ఞను బొంది లేచి యా
త్మాలయసీమ కాతఁడు ప్రయాణమొనర్చె జవంబుతోడుతన్.

ఇరు లెనయు నడవిఁ గడఁచుచు
నెఱిఁదీసిన యేఱు దాఁటి నిద్రాముద్రా
భరితమగు నూరి దరిగాఁ
బరఁగిన తన తల్లి యింటి పంచం జొచ్చెన్.

ఇంటిలో నొంటి దివ్వియ యెసఁగుచుండ
ద్వారశాఖలఁ జేతుల నానుకొనిన
తల్లి యల్ల జబాల పుత్రకుని మూరు
కొనుచు మంగళమే? యని గ్రుచ్చి యెత్తె.

అమ్మరో! బ్రహ్మవిద్య కడు నధ్యయనంబొనరింప గౌతమున్
నమ్మి చనంగ గౌతముఁడు నాదగు గోత్రము గోరి బాఁపఁడే
చు మ్మధికారి దీని కనుచున్ వచియించెను గానఁ దండ్రి నా
మమ్మునుగోత్రముం దెలిపిమన్నుమటంచుఁ గుమారుఁ డాడినన్

మహిపయిఁ జూపువెట్టి యలమాత మృదుస్వర మొప్పఁ బల్కె నీ
రహి: "నెల జవ్వనంబున భరంబగు లేవడిఁ గుంది సేయుచున్
బహుపరిచర్యఁ గంటి నిను, భర్తృవిహీన జబాలగర్భపున్
గుహఁ బడితో యితండ్రి! యికనోఁచనుగోత్రము పేరు పేర్కొనన్"

* * *

పరదినంబునఁ దపోవన కుజాగ్రములపై
బాలభానుని కాంతి ప్రజ్వరిల్లె
శిష్యులు స్నానముల్ చేసి యార్ద్రములైన
జడలు నున్నగ వీఁపు కడల జాఱ
శుచియైన శోభయు సోయగంబగు రూపు
నుజ్జ్వలంబగు మేను లొప్పుచుండ
మంచుచే నిగనిగమంచుఁ గ్రాలు వెలుంగు
కళికలో సద్భక్తి కలిమి బలిమిఁ
గాఱు కన్నీటిచేతను గడఁగఁబడిన
పున్నెముల ప్రోవులో యన ముద్దుగాఁగఁ
గూరుచుండిరి గౌతమగురువు చుట్టు
నిండఁ బెరిఁగిన ముది మ్రాకు నీడలందు.

అలి ఝుంకారముతో జల
కల తానముతో విహంగ కాకలితోడన్
మిలితమయి సామగానము
విలసిల్లెన్ శిష్యకంఠ వేణువులందున్.

***

అపుడు సత్యకాముఁ డరుదెంచి డగ్గఱి
ముని పదద్వయంబు ముందు వ్రాలి
నిలిచియుండునంత నిర్మలప్రేమ నా
శీర్వదించి ముని వచించె నిట్లు ౧౪

నాయనా సుదర్శనా! నీదు గోత్రంపు
నామధేయ మేమి నాఁగ నతఁడు
వంచు తలను నెత్తి భగవానుఁడా! గోత్ర
మెఱుఁగఁజాలనయితి నిద్ది యనుచు.

తహతహ నేఁగుచేఁగుచు నె తల్లిని గోరితి, నామె వల్కె నీ
రహిః‘ నెలజవ్వనంబున భరంబగు లేవడిఁ గుంది, చేయుచున్
బహుపరిచర్యఁ, గంటి నిను, భర్తృవిహీన జబాల గర్భపున్
గుహాఁబడితో యితండ్రి! యిఁకనోఁచనుగోత్రము పేరు పేర్కొనన్”

అల్ల వార్త విన్నయంత రహస్యాలు
గడలుకొనఁగ శిష్యగణము రేఁగె
పెద్దతేనెపెరకు బెడ్డలు గిరవాటు
వెట్ట రేఁగు నీఁగలట్టువోలె.

కొందఱు చీచీ యని రిం
కొందఱు కదుఁ బకలఁబడిరి కొందరు లజ్జం
బొందని యనార్య గర్వము
నిందించిరి యందఱుం గొనిరి విస్మయమున్.

అంత గౌతమముని లేచి యల్ల బాలు
నెత్తుకొని బిగ్గఁగౌఁగిట నిట్టు లనియె
సత్యకులజాతుఁడవు ద్విజసత్తముఁడవు
అవుర! యబ్రాహ్మణుఁడవు నీవా తలంప? ౧౯

మస్తక విక్రయము

(మహావస్త్వవదానమునుండి)

కోసలాధిపతికిఁ గుతలంబులోపల
పాటి యన్నమాట నీటిమూట
అతఁడు పిన్నవారి నారయఁ దలి దండ్రి
యేమి లేనివారి కిల్లుముల్లె.

అతని కథవించుఁ గాశీ
పతి కోసలు నన్ను మించువానిగ లోకుల్
నుతియించు వారటే? యని
మతి నభిమానంబుతోడ మండుచుఁ జచ్చెన్.

ఎవ్వానిగద్దె నా దిగువనే యగునో యలవాని దానమే
యెవ్వరికేనియింత యగునే? దయ దబ్బఱ యీవి బొంకహో
యివ్వి మనంబునం గనిన నెంతయుఁ గల్ల యిదెల్లఁ గేవలం
బవ్విభుఁ డేననంగ హృదయంబునఁ బెంచిన మచ్చరంబు సూ.

సేనాపతీ! కృపాణముఁ
బూనుము సైన్యంబు నెల్లఁ బూఁచుము బళిరే
కానాయె దానకర్ణుఁడు!
వానికి నాపైని నెంత వాత్సల్యంబో! ౮

***

కోసలరాజు యుద్ధమునఁ గోల్పడి రాజ్యము వీడనాడి యూ
వానముఁ బాసి పేరడవి పాలయిపోయెను గాశిరాజు సిం
హాసన మెక్కి సభ్యులను నారసి యెవ్వఁడు లక్ష్మిగాచుకో
వాసిగలాఁడొ వాఁడె తగువాఁ డల దాతృత కంచు నవ్వెనన్.

అందఱు తేనిమాట విని యక్కట దారుణరాహు వెంతయుం
జందురుఁ గూడ మ్రింగు సిరి చాల బలీయుని బాహు వొక్కటే
పొందఁగఁ జూచుఁగాని కనఁబోవదు ధర్మపుమోము మేమిటిం
దందులఁ దండ్రిఁ గోల్పడితి మంచును ఘోషిలి రొక్కపెట్టునన్.

ఏరు జగద్బంధువు ల
వ్వారికి నెవ్వారు రిపులొ వారల వదనం
బారయఁగా రాదంచును
బోరనఁ బదిదెసలుఁ గూడ బోరు కలంగెన్.

వించుఁ గాశిరాజు వెసఁ గోపముం జెంది
యేల నగరమందు నింత చింత?
ఏను లేనటే? యిఁ కెవ్వరికోస మీ
యెల్లలోక మకట యేడ్చిచచ్చు?

ఓడియు నన్నునన్ గెలుచునో టతఁ డక్కట శత్రుశేషముల్
కూడవటంచు శాస్త్రములు ఘోషిలునో యియమాత్యవర్య! యె
వ్వాఁ డల కోసలాధిపునిఁ బట్టి యొసంగునో యట్టివానికిన్
మాడలుమాఁడు వేలు బహుమానమటంచును జాటఁ బంపుమా!

అనిన రాడ్దూత లల్ల రాజ్యంబునందు
వేనవేల్మార్లు డప్పులు వేసి రిటులు :
“కోసలాధిపునిం బట్టుకొన్నవాఁడు
మూఁడువేల్మాడలం గొనువాఁ డొహోహొహో”

***

మాసిన చీరతోడఁ గసుమాలపు వేసముతోడఁ గాననా
వాసమునందుఁ గ్రుమ్మరిలువానిని గోసలదేశ నాయకున్
డాసి యొకానొకం డొకదినంబున నో వనవాసి మార్గమా
కోసలపత్తనంబునకుఁ గొంచెము నాకు వచింపవే యనెన్.

విని కోసలజనపతి యో
యనఘా! యది పాడుదేశ మటువోవంగాఁ
బనియేమి పొసఁగినది నీ
కని యడిగిన బాటసారి యనెఁ దా నిటులన్.

కోమటి నేను వర్తకముకోసము వారిధిఁ బోవుచుండ నన్
బాముల ముంచి నాదయిన నావ మునింగినదయ్య నే నిటే
మోమున వాడవాడఁ బడి ముష్టిని నెత్తఁగఁబోదుఁ? గోసల
స్వామి మహావదాన్యుఁ డని పల్కఁగ వింటిని నింటనింటనున్.

విని రాకొమరుఁడు చిఱునగ
వొనరఁగఁ గన్నీటి నాఁగి యొక్కింత మనం
బున నాలోచించియుఁ దా
ననియెను నిట్టూర్చ్చి యిట్టు లాతనితోడ౯.

శోకంబు క్రమ్ముకొనఁగా
వ్యాకులపడి దవ్వులనుండి వచ్చితి పాంథా!
నీకోరిక నిక్కముగాఁ
జేకూరును దాని దారి జెప్పెద రమ్మా!

***

కాశీరాజు సభాంతరాళమునఁ జక్కం బొల్చె నంత౯ జటా
రాశిం దాల్చినవాఁ డొకం డచటికి౯ రాఁజూచి తాఁ డోయి నీ
దేశం బేయది? యేల వచ్చితి వన౯ దీవించి నేఁ గోసలా
ధీశుండ౯ ననుఁ బట్టనిచ్చెదు ధనం బిం డల్ల బేహారికి౯.

అనఁగ నాశ్చర్యమైపోయె నందఱకును
అంగజాలెల కన్నుల నశ్రు లుబికె
కాశిపతి కొంతసేపు నోర్కదపలేక
యెట్టకేలకు నగుచుఁ దా నిట్టులనియె. ౧౭

చచ్చియు నన్ను నుర్వి గెలువఁజాలిన చాతురి చూపఁగల్గె నీ
సచ్చరితంబు నీ యశముఁ జాటఁగఁ బంచెద నేఁటి యాజిలోఁ
జచ్చితి నేను క్రమ్మఱ నొసంగితి రాజ్యము దానితో మన
స్సిచ్చితి నన్ను నేలుకొనుమీ యిఁకఁ గోసలదేశనాయకా!

చినుఁగు పాఁతల వనవాసిఁ జేర్చుకొనియెఁ
గాశికారాజు ముత్యాల గద్దెమీఁద
మలినశిరమునఁ దనచేత మకుట ముంచె
బురజనుల ధన్యవాదముల్ బోరుకలఁగ. ౧౯

పూజారి

(అవదానశతకము)

మాయామానవుఁడైన బుద్ధుపదముల్ మన్నించి తద్ధూళి చే
దోయింగైకొనిపోయి తోఁటనిడి యెంతో యత్నముం జేసి యా
యాయాశిల్పులఁగూర్చి ముచ్చటలు మ్రోయన్ శిల్పసారంబిలన్
ఖాయంబై చన బింబిసారుఁ డెలమిం గట్టించె స్తూపం బాగిన్.

వ్యాజము లేనిభక్తి యలరారఁగఁ జల్వమడుంగు దాల్చుచున్
బూజలు చెక్కుపాత్రమునఁ బూలు దళంబులుఁ గొంచువచ్చి పే
రోజను మేల్మిప్రమ్మిదల నుంచుచు నుందురు దీపమాల యా
రాజవధూటియున్ మఱియు రాజకుమారియు దానిముంగలన్

***

అట్టిఁడు బింబిసారుని యనంతరమందు నజాతశత్రుఁడున్
పట్టి నృపాసనంబునకు వచ్చినయంతనె తండ్రి ధర్మముల్
పట్టిపలార్చి రక్తనదులం బడఁద్రోసెను బౌద్ధశాస్త్రముల్
కట్టలుగట్టి యజ్ఞశిఖిఁ గాల్చెను గట్టడిసేసె నిట్టులన్: 3

వేదములును జేండ్లు విప్రులునుం దక్కఁ
దగరు పూజ కెవరు ధరణిలోన
ఇద్ది శాసనం బి దేమరఁ బోకుఁడీ!
అట్టులేని వచ్చు నవలఁ జేటు.

***

ఒక్క శరద్దినాంతమున నోయ్యన స్నానము చేసి పూవులం
దక్కిన ద్రవ్యజాతమును దామరపాకునఁ గట్టి ప్రమ్మిదల్
చిక్కని తట్టఁబెట్టుకొని శ్రీమతి నాఁబడు దాసివచ్చి తా
నొక్కెడ నిల్చె రాణిపదయుగ్మముకేసి కరంబు గాంచుచున్.

పూలంగాంచి వడంకి రాణి యనియెం బూజాపురస్కారముల్
చాలుం జాలును స్తూపమందు నెవరే సన్నద్ధులై యున్నచో
శూలారోపణమో వివాసనమొ యంచుం జాటరే తొల్లి నీ
వేలా యీ విషయంబున్ మఱచినావే శ్రీమతీ నావుడున్.

శ్రీమతి యంత రాడ్వధువు చెంతల కేఁగుడు నామె యప్పుడే
హేమపు దర్పణం బెదుట నెత్తుచుఁ బాపటఁ జెందిరంబునున్
బ్రామచు దువ్వకొంచునొకవంకను శ్రీమతిఁజూచెఁ, జూపులో
బ్రామెడు చెందిరంబు చనెఁ బాపట వంకరవోయె నెంతయున్.

ఓసి తెల్విమాలు దాసరీ యెంతటి
తెగువ చేతఁ బూలు తెచ్చినావె
ఏఁగు మింక నెవ్వ రెక్కడఁజూతురో
అరుగు మరుగు మంచు నామె యనియె.

శుక్ల యన్న రాజసుత సంజవెలుఁగులో
గూఁటిచివరఁ జక్కఁ గూరుచుండి
గ్రంథపఠన మొంటి గావించుచును దాని
గాంచి నేల పుస్తకంబు వైచి.

ఇపుడు తేనియాన యెవ్వరెఱుంగరు?
ఇట్లు చావుమీఁది కేల దూఁక?
పిచ్చిదాన! చాలు హెచ్చైన చేఁతలు
అంచుఁ జెప్పెఁ గడు రహస్యముగను.

శ్రీమతి యర్ఘ్యపాత్రమును జేకొని యింటికి నింటికేఁగి యో
భామినులార యా ప్రభువు వారల పూజకు వేళయాయె మీ
రీమెయి నుంటిరేల యని హెచ్చరికించినఁ గొంద అందులన్
శ్రీమతిఁ గాంచుచున్ భయముఁ జెందిరి కొందఱుతిట్టి రేపునన్.

శ్రావస్తీపురధౌతసౌధములపై సాయంతనాలోకముల్
చేవల్నించెను దారు లన్నియుఁ దమోలీనంబులైపోయె నే
త్రోర్వన్ సందడియుం బ్రచారమును దోడ్తోఁ దగ్గెఁ బ్రాచీనదిగ్
దేవాగారమునందు దివ్వె వెలుఁగొందెన్ మ్రోఁగెఘంటాధ్వనుల్

దమణమీఱెను శరద్రజని చీఁకటుల నా
　　కాశంబుమీఁద నక్షత్రసమితి
మ్రోఁగె సింగపుమోము మోసాలయందు దీ
　　ర్ఘముగా నభంగశృంగముల గములు
పాడఁగాఁబూనిరి వందిమాగధులు సం
　　ధ్యాకాలయోగ్యముల్ దండకములు
అఱచిచెప్పిరి లెస్స ద్వారపాలకులు పే
　　రోలగం బది యంతమొందె నంచు

మేడపై నున్న ప్రహరులు మిట్టిచూచి
యప్పుడొండొండ ననుకొని రల్ల స్తూప
మూలమునయందుఁ బంక్తులై గ్రాలుచున్న
వేమి? యవి దివ్వెలా? యవియే యటంచు.

***

ఆ యుద్యానములోని కంతటఁ దలా గ్లాయత్తులై శ్రీమతిన్
డాయంగాఁజని కత్తిదూసి చెడుదానా! యేల యారాత్రికం
బీయంబూనెదు? చత్తువే యెవతవే యీ వన్న నే శ్రీమతిన్
నాయుద్యోగము బుద్ధదేవునకునుర్ దాస్యం బనెం జల్లఁగన్.

నాఁడు రక్తధార యోడెను శిలమీఁద
　　నాఁటి రేయితోడఁ దోఁటలోన
స్తూపమూలమందుఁ దుది దివ్వె వెలుఁగది
　　ఆఱిపోయె దారి మాఱిపోయె. ౧౫

అభిసారము

(బోధిసత్త్వావదాన కల్పలత)

తొల్లి మధురలోని తెల్లని ప్రాకార
తటము ముందు భూమితలమునందు
ఒడలు మఱచి పండె నుపగుప్తుఁ డనియెడు
శ్రమణకుండు లోకసన్నుతుండు.

అల్ల పురినెల్ల దీపంబు లాఱిపోయె
మూలముట్టుగఁ దలుపులు మూయఁబడియెఁ
గప్పఁబడియెను శ్రావణకాలమేఘ
సముదయంబులచేత నక్షత్రసమితి.

అప్పుడొక యందె రవ్వలు
రప్పలు పొదిగినది మిగుల రవ్వయి రట్టుగ
గుప్పు చుపగుప్తుగుండెల
చిప్పలకుం దాఁకె నతఁడు చిప్పున లేచెఁ. 3

బంగారుపసిమికి శృంగార మొడఁగూర్చు
మేన నల్లని చీర మేళవించి
చందురమామపై జలదంబు శకలంబు
పోలుపున మోముపై ముసుఁగు గప్పి
చేదీవ నిండారఁ జిగిరించెనో యన
దళములు విచ్చుపూవులును దాల్చి
అవయవంబుల కొక్క యర్థంబు దెలిపెడు
లాగున నగల నలంకరించి

నగరనటి హేమకటి విటనవ్యరాగ
మత్త వాసవదత్త తా మరులు బూని
యభిసరింపంగఁ బోవుచు నాత్మపాద
మచట నతనికిఁ దవులఁగా నాఁగిపోయి.

తా నది రాయి గీచి కనె ధారుణియందులఁ గూరుచున్న య
వ్వాని ముఖారవిందమును వాని కనుంగవఁ జిందు నందమున్
వాని యనంత కాంతియును వాని నిరంతరమైన శాంతియున్
వాని మెఱుంగు ప్రాయమును వాని బెడంగు లెసంగు కాయమున్.

వాసవదత్త యూఁదలను వాల్చి యలంతిగఁ బల్కె నిట్లు నా
దోసము గావు మో విమలతోయజలోచన ! చిత్తగించి మా
వాసము చేరుమా! కఠినభాగము లీ యుపలప్రదేశముల్
నీ సుకుమారమూర్తి శయనింపఁగ గొజ్జఁగిపూల సెజ్జలే? ౬

అది యిటు లాడినంతఁ గరుణాకరుఁ డాతఁడు పల్కె సుందరీ
యిది తఱిగాదు నాకు నిటు లేడకుఁబోదువొ పొమ్ము! నాకు నొ
క్కడను తటస్థమౌను గుటిలాలక! యప్పుడు మర్వఁబోక నీ
సదననికుంజపుంజముల సన్నిధికిన్ విధిగాఁగ వచ్చెదన్.

జడివాన గుఱిసెఁ బడఁతుక
జడిసెన్ వాయువునఁ బ్రళయశంఖము మ్రోఁగెన్
బిడుగులు మిన్నులమీఁదం
బాడవయి కడు నట్టహాసముం బొనరించెన్.

***

నాఁటి కింకను నేఁడాది దాఁటలేదు
తలపడె వసంత మల దారితలలఁ జెట్లు
మొగ్గదొడిగె దివాణపుఁ బూలతోఁటఁ
బొగడ కలిగొట్టు రేరాణి పూలు విచ్చె.

దూరమునుండి మంద్రమగు ధోరణి గాలిని వేణుగాన మే
పారెను నెల్లరున్ మధువనాంతరమందు సుమోత్సవంబుకై
వారిని వీరినిం బిలువఁ బంపుచుఁ బోయిరి శూన్యపత్తనా
కారముచూచి కావలయుఁ గల్వలరాయఁడు నవ్వెఁబక్కునన్.

ఎవ్వరు లేని మార్గమున నెంతయు వెన్నెల నెవ్వెలుంగునన్
బువ్వులు కాని బోలు యతిపుంగవుఁ డేఁగుచునుండెఁ గోయిలల్
క్రొవ్విరి చెట్లపైఁ గొసరి కూసెను వానికి నేఁడు వచ్చెనో
నవ్వడి నేసికొంచు నభిసారపురాత్రి యెవం డెఱింగెడిన్ ?

నగరంబు నెల్ల దాఁటియు
నగడితయును దాఁటిపోయి య్యామవణమునన్
నెగడు తరుచ్ఛాయంబున
నిగనిగ లాడుచు నతండు నిలువంబడియెన్.

అతని కాలిముందు నతివ యొక్కర్తుక
పాడు తెగులుచేత బాడెలుపడి
క్రుళ్లుమేనితోడఁ గుక్కయై పడియుండె
మసిని జల్లినటులు మచ్చలెనసి.

అంటిన ముట్టిన రోగం
బంటెడు నలదాని క్రుళ్లు నంగంబు ప్రజల్
కంటకును భయము చెందుచు
వెంటనె విసమట్లు పాఱవేసిరి బయటన్.

అచటఁ గూరుచుండి యతివరుం డవశవౌ
దాని తలను జేర్చెఁ దనదు తొడను
ఎండు పెదవులందు నిడె నీరు చల్లని
చందనంబు రాచెఁ జాన మేన

౧౭

జరజర మొగ్గలు రాలెన్
గురుకురు మని గోకిలాళి కూసెం దరులన్
నెఱతెఱపి వెన్నెలలచే
భరితం బైపోయి రేయి బ్రమసి మదించెన్.

'ఈసమయంబునందుఁదమ రెవ్వరు నాపయిఁ బ్రేమఁబూని వేం
చేసితిరో దయామయులు చెప్పు' డటంచును నాతిపల్కె; స
న్న్యాసియు-'నేఁటి రేయి యదనైనది నాఁడు వచించినట్టు లో.
వాసవదత్త! గావునను వచ్చితి'నంచనియెన్ గృపామతిన్ ౧౭.

ఋ ణ వి మో చ న ము

(మహావస్త్వవదానము)

ఓరీ నిద్దురబోవుచుండితిరొ మీ రున్నారొ చన్నారొ వి
న్నారో యింకను లేదొ నాదగు ఖజానాలోనె చౌర్యంబహో
మీరల్ దొంగనుబట్టి యీయనియెడన్ మీ మీతలల్ నిల్వవీ
వారంబాదుల నంచు నారెకులతో వాక్రుచ్చె రా జుగ్రుఁడై.

దానితోఁ దలార్లు దారులు డొంకలు
మిట్టు బల్లములును వట్టు బఱ్ఱ
లిండ్లు గండ్లు లోని వెల్లయు గాలించి
మరలుచుండ్రి దొంగ దొరకకునికి.

నగరము వెలుపట నొక జీ
ర్ణగృహంబున నొకఁడు నిద్దురం బడియుండన్
'వగ నిదుర; వీఁడె మ్రుచ్చ'ని
వగవక తలవరులు వాని బంధించి రొగిన్. 3

వాఁ డొక పెద్ద వర్తకుఁడు వానిది తక్షశిలాపురంబు పే
రాడఁగ వజ్రసేను, డతఁ డశ్వములం గొనివచ్చెఁ గాశికిం
దోడనె సొత్తు సంతయును దొంగలు దోఁచిరి దాన రిక్తుఁడై
పాడు గృహోదరంబునను బండె నిఁ కింటికిఁ బోవ నెంచుచున్.

వానిఁ దలార్లు పట్టుకొని వచ్చుచునుండఁగ మేడపై గవా
క్షాన వసించి యొక్కకలఁ గన్నటులం బధిక ప్రవాహమున్
మానముగా విలోకన మొనర్చుచు శ్యామ యటన్న పూర్ణచం
ద్రానన కాశిరాజసుత యుల్లస నుల్ల మదెల్ల ఝల్లనన్.

అమ్మకచెల్ల! నవ్యకుసుమాంబకు వీనిని దొంగవానిగా
నమ్మి తలార్లిదే చెఱకు నడ్పుచు నుండిరి నెచ్చెలీ సము
ద్రమ్మయిపోయె నామనసు దబ్బున నీ వటు లేఁగి 'యీ కుటీ
రమ్మున కల్ల దొంగఁ గొని రం'డని వారలతోడఁ జెప్పవే.

శ్యామ యను మంత్రరాజం
బామూలాగ్రముగఁ జెవులయందున సోఁకన్
స్వామి భటావళి మేనులు
రోమాంచిత మాయెఁ బోయె రుషయు నొకింతన్.

కాశిరాజు కుమారిక క్రాలుచున్న
మేడనడిమికి నాశ్రేకుల్ మెట్టి రంత
వారివెనుకను దల వంచి వచ్చె వజ్ర
సేనుఁ డాలోహితకపోలసీముఁ డగుచు. ౮

'కానితతిలోన దగనట్టి వానిమీఁదఁ
గడు నయాచితముగఁ దమ కరుణ దొరలె
నే మిపుడు రాజసన్నిధి కేఁగవలయు
నమ్మ! సెల'వంచు నారెకు లనిరి పెలుచ.

అప్పుడు వజ్రసేనుఁడు రయమ్మున నెమ్మొగ మెత్తి సుందరీ !
తప్పెఱుఁగక, దలారులకుఁ దక్కిన నన్ జెఱసాలలోని కీ
చొప్పునఁ బోవనీక యిటుఁ జుల్కన చేయుట నీకు లీలయా?
గొప్పయ? కౌతుకంబ?నమకూర్చితి బన్నముపైని బన్నముల్.

అతఁ డిటు లాడినంతటను శ్యామయు నిట్లనె నక్కటక్కటా
కుతుకమె? లీలయే? యిదియు గొప్పయె? నామెయి మేల్మి పెన్నగల్
శతము లొసంగి నీ యినుపసంకెలలన్ గొనుదాన నో గుణా
న్విత! వినుమోయి! బన్న మిది నీయది కా దిఁక నాది చూచితే.

ఈ కరణిఁ బల్కినంతట రాకొమారి
పక్ష్మలములగు రెండు రెప్పలును దడిసె
అల్ల పొరుగూరివాని దేహంబునుండి
బన్నముం గడ్గి పాఱంగవయిచుకరణి.

'నా నగల నన్నిఁటిం గొని నగరపాలు
రార! యీతని విడువుఁ డం' చనియె శ్యామ
'ఇది యసాధ్యంబు; జేనికి నెవని తలయొ
గొనక కిను కాఁగ' దని రారెకులు బిరాన. ౧౩

తలవరు లిట్లు పల్కుడును దామరసానన వారిచేతులన్
బలువిడిఁ బట్టుకొం 'చిదిగొ బాటులుగా! పరదేశి నీతనిన్
నిలుపుఁడు రెండు రేలు కరుణింపుఁడు చాలును మీకు నెంతయో
బలియును బున్నెమం'చనియె 'వల్లె'యటంచనిరల్ల యామికుల్.

మఱునాఁడు తెల్లవాఱెడు
తఱి దీపము చేతఁ బూని తరుణీమణి యా
చెఱసాల యినుపతలుపులఁ
దెఱచుచు లోనికిని జనియె దేవతవోలెన్.

అలవజ్రసేనుఁ 'డింకం
దెలవాఱును బ్రాణములను దీయుదు రంచున్
మెల మెల్ల నిష్టదైవం
బుల నెదఁ దలఁచుచును బ్రొద్దు పుచ్చుచు నుండెన్.

ఎలమి రాజసుతాకటాక్షేంగితమున
వజ్రసేనుని సంకెలల్ భటుఁడు విప్పె
వజ్రసేనుండు విస్మయవశతఁ జూచె
ఫుల్లపద్మంబువంటి రాట్పుత్రిమోము.

'కర్మ మది కట్టి కుడిపింపఁగాను బంపఁ
గవిసి బెదరింపవచ్చు నీ కాళరాత్రి
శేషమున వేగుజుక్కను జేతఁదాల్చి
వచ్చు నుషవో మ దేవతవో వనరుహాక్షి! గు

చచ్చెడి వానికిఁ బ్రాణము
విచ్చోటికి ముక్తి వొక్కయంత దయకు ని
ష్పచ్చర మీ పాదూరక
లచ్చివి దయ వం చెదం దలంచెద నిన్నున్.'

అనియిటులాడినంతటను 'ఔను దయామయినే' యటంచు న
వ్వనిత వికావిక న్నగియె బంధనశాల సమస్తమున్ భయం
బునను వడంకె భూమిధవపుత్త్రిక నవ్వది వెఱ్ఱినవ్వుగాఁ
జనిచని యేడ్పులో దిగియె జవ్వని యంతట నూఱడిల్లుచున్.

'ఈ యూరం గల గట్టిరాలగుమిలో నీ శ్యామనుం బోల నే
రాయుం గల్గునె!' యంచు వాని కరపర్వం బాత్మహస్తంబుతో
రాయం గైకొని వెంటఁ బెట్టుకొని కారాదేశముం దాఁటుచుం
బోయెం దోడ నుషోదయంబు వరణాపూరంబుపైఁ గన్పడెన్.

రేవునందున సిద్ధమై నావ యుండె
దాని యంచునఁ గాల్వెట్టి తరుణి యెక్కె
భద్రముగ నాల్గుదిక్కులు పాఱఁజూచి
నిక్కి నిలుచుండి పరదేశి నెక్కుమనియె.

నావుడు నాతఁ డెక్కెఁ దదనంతరమందున నాతి పల్కె 'నో
జీవనదైవమా! వెనుక చింతలు ముందటిచింతలుం దిగం
ద్రావుచు నీదు వెంట ననురక్తిని నొక్క ప్రవాహమందు నే
నీ విధిఁ దేలిపోతి నను నీ విషయంబు మఱాకు మెన్నఁడున్.'

అంతట నోడవారు తెర లన్నియు విప్పిరి నావ యప్ప్రవా
హాంతరమందులం బడియె సన్వాల సవ్వరణా తరంగిణీ
ప్రాంతవనాంతరాళముల పక్షులపాటలు తేనెయూటలై
సంతతమున్ వినంబడియెఁ జల్లనిగాలులు సోఁకె మేనికిన్.

అప్పుడు వజ్రసేనుఁ డల యంగన మోమును నాత్మవక్షమం
దొప్పఁగఁ జేర్చికొం చనియె నో చెలి యెంత ధనం బొసంగి నీ
విప్రుడుగూరివాని చెఱ యూఁగఁగఁ జేసితి ఏ దరిద్రుఁ డెం
తప్పను దీర్చికోవలయు? నంతయుఁ జెప్పు మిఁకో దయావతీ!

ఈ మెయిఁ బలికిన యంతటఁ
బ్రేముడిచేఁ గౌఁగిలింత బిగిసికొనంగా
'ఆ మాట యిపుడు కా'దని
భామామణి పలికె నొక పరువిడఁ దొడఁగెన్.

నడినెత్తిపైని సూర్యుఁడు
విడిసెం బల్లియలలోని వెలఁదులు శుద్ధిం
బడయుచు బిందెలు గైకొని
తడిబట్టలతోడఁ జనిరి దారిం గనుచున్.

ప్రొద్దుటిపూఁటసంతయయిపోయెఁదటద్వయమందుసందడుల్
రద్దుగనాయె నెంతయును గ్రామపథంబు మనుష్య హీనమై
సద్దుమడంగె నావికులు స్నానము చేసి భుజింప నావనున్
బెద్దవటంబు రేవునను నిల్పిరి నీడలు మీఁదఁ బర్వఁగన్. ౨౮

తోఁటలందున నీడలు దీటుకొనియె
నలసతం జెందియున్న విహంగమముల
యారవంబులు కాకా రవాంతరములు
వింద మనినను నేయెడ వినఁగరావు.

పంటచేల పరిమళం బంటుకొనిన
గాలి యల శ్యామముసుఁగును గడగఁద్రోసె
ప్రణయవేగభరంబునఁ బరవశయగు
శ్యామ చెవిలోనఁ బరదేశి యనియె నిటులు:

కలికి క్షణికంబులైన శృంఖలలఁ బాపి
కట్టితివి తీయరాని శృంఖలలు నాకు
ఎట్టు సాధించితో? నీదు ఋణ మదెల్ల
వడ్డితోఁ దీర్తు జెప్పు మా వార్తలెల్ల.

ఈ మెయిఁ బలికిన యంతటఁ
బ్రేముడిచేఁ గౌఁగిలింత బిగిసికొనంగా
నామాట యిపుడు కా దని
భామామణి పలికె నొక పరుగిడఁ దొడఁగెన్.

పైడి త్రాడులు వెలుఁగు చాఁపలను ముడిచి
వేవెలుఁగు టోడ యస్తాద్రి రేవుఁ జేర
నొడ్డులకు నానుకొనియున్న యుపవనముల
చల్లగాలులు నావ కల్లల్లఁ దగిలె

చపలి చంద్రుండు చనుచుండె శాంతమైన
నీట వెన్నెల నిడుఁదయై నిగనిగమనె
చెట్లపాదుల చీఁకటుల్ ఝిల్లిరొదల
వడఁకఁ దొడఁగెను వీణాతీవల విధాన.

ఆయెడ దీప మార్చి యలయంగన చల్లనిగాలి కల్ల వా
తాయనమందుల న్నిలిచి యాయత కేశకలాప మా విదే
శీయుని వక్షమందులను చీఁకటియేఱయి పాఱుచుండఁగాఁ
జేయుచు వానిమూపునను జేయిడి యిట్లనె మెల్లమెల్లగ౯.

నీకొఱకే నొనర్చినది నిక్కము కష్టము చాలఁగష్ట మా
నా కడుఁ గష్ట మా పనిని నట్టులు చేయుటకంటెఁ జెప్పుటల్
నాకును జాలఁ గష్ట మయిన౯ వచియించెద సంగ్రహంబుగా
నా కత నీవు విన్నపయి స్వాంతమునుండి తొలంచివైవుమా!

ఉత్తీయుండను రాచకుఱ్ఱఁ డొకఁ డెంతో ప్రేమహాలామదో
న్మత్తుండై నను నేడిపించు నతఁ డీ నా కోర్కెచే శౌర్యము౯
నెత్తిం దాల్చుచుఁ బ్రాణ మిచ్చెనిటుల న్నీకోసమేఁ జేయుటం
జిత్తంబందున నాకు గారవముగాఁ జింతింతు సర్వోత్తమా!

కలువల రాయఁడు క్రుంకెను
బలుపులుఁగుల నిదుర నెత్తిపయిఁ దాల్చుచొగి౯
జలనంబును శబ్దంబును
నలఁతియు లేకుండె నప్పు డడవి యదెల్ల౯. ౩౮

అల్లన వజ్రసేనుకర మంగన పెంగటినుండి జాఱె నా
యల్లిక మప్పు డా యుభయులందున పూఁగదినైవసించెఁ దాఁ
బల్లిక వజ్రసేనుఁ డొక ప్రస్తరమా యనిపించె శ్యామ యా
వల్లభు కౌఁగిలింతఁ దెగి వాని పదంబుల వ్రాలెఁ దీవనాన్.

శ్యామ తటాలున న్నెగసి యాతని జానువులాత్మ బాహులన్
దామెనకట్టి యిట్లనియె 'నాదగు పాపము చూచి బ్రహ్మ తా
నేమెయి శిక్షయేని విధియించుత దాని భరింతుఁగాని నా
స్వామికి నీకుఁగాను నెది సల్పితినో యది నీవు సైపుమా.'

అనవుడు నాత్మజానువుల నాతఁడు వెన్కకులాగి రాచకూఁ
తును గని 'నాదు ప్రాణములతోఁ బని యే మది కల్గె నీకు? నీ
ఘనమగు పాతకంబు వెలఁగట్టి కటా యుసురుల్ గ్రహించినా
మనికి సమస్త మెప్పటికి మైల యొనర్చితి వేమి చెప్పదున్?

ఓసి పిశాచి నా యెఱుక నొందక చేసితి విట్లు నాదు ని
శ్వాసము నీకుఁ జాల ఋణపడ్డది నా కొక రెప్పపాటునన్
వాసికిఁ గా దిఁకంచుఁ గఠినంబుగ నాచి వచించి నౌకనుం
బాసి తటాలునం జనియెఁ బాదము లేఁగిన చొప్పనన్ వనిన్.

ఇడిన పాదముక్రింద నెండుటాకుల మర
        మరలచే నలవనీ మహి చలించె
వాయు ప్రసారంబు వనతలంబున లేమి
        గుల్మగంధంబులు గుట్టబడియె

చీకిరి బాకిరి ప్రాఁకిన కొమ్మలు
తమముచే వికృతరూపములు దాల్చె
పోవల దనునట్లు త్రోవ లన్నియు మూసి
యల్లిబిల్లిగఁ దీవ లల్లుకొనియె

తాను వచ్చిన దారియు ధరణిఁ గలసె
బడలి కూర్చుండె నచట నా బాటసారి
వాని వెనుక నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్న యట్టి వా రెవరు చెపుమ?

గుప్పిలి బట్టి యాతఁ డలికుంతల నిప్పుల చూడ్కిఁ జూచి నీ
విప్పటికేని న న్విడిచి యేఁగవుగా యని గర్జిలంగ నా
కప్పురగంది మించుగతిగాఁ జనుదెంచుచుఁ గొండవాగునం
దెప్పలు దేల్చు పెందరఁగతీరున నాతని నావరించుచున్.

జిలిబిలి పలుకుల బిగికౌఁ
గిళులన్ ముద్దులను నలఁతి గిలిగింతల నూ
ర్పులను జెమర్పులను వగ
ర్పుల నల చెలికాని ముంచి మోహాముతోడన్.

నిన్నున్ వీడను నిన్ను వీడ ననుచున్ వేమాఱుభాషించుచున్
నన్నున్ వీడకు నేను నీకొఱ కౌగిన్ గావించు పాణంబునున్
మన్నింపంగను జూడు కానియెడలన్ నన్నుం దెగంజూచియో
యన్నాయంబునుసున్న జుట్టుమనుచున్ యాచించె నత్యార్తయై

వేలకొలంది భూమిఁగల వేళ్లు వడంకెను జీఁకటుల్ భయో
ద్వేలత గ్రుడ్డిగా ననుభవించెను నంతిమయాచనా స్వరం
బాలిగ నూర్పుల న్నలిఁగి యాఁగె ననంతరమందు నెవ్వరో
నేలపయిన్ వడిం బడిన నిష్ఠుర శబ్ద మెసంగె ముంగలన్.

వజ్రసేనుండు చొఱరాని వనమునుండి
క్రచ్చఱం గ్రమ్మరిలి వేగ వచ్చునరికి
గంగయొడ్డున నీశ్వరాగార శిఖర
మరుణకాంతుల నిగనిగ లాడఁ దొడఁగె.

వజ్రసేనుండు తా వైరివానివోలె
ఏటియొడ్డున నొక్కఁ పుర్వేని లేని
యిసుక దిన్నెలయందున నెల్ల ప్రొద్దు
గడఁపె మాటాడకుండ నొక్కఁడును నెల్లొ.

అల్ల మధ్యాహ్న భాస్కరుం డగ్నికశల
నతని మోఁదెను జలకుంభహస్తలైన
పల్లెవెలఁదుక 'లో' యిల్లు బట్టనట్టి
పిల్లఁడా! రమ్మటంచును బిలిచి రతని.

దప్పికచేత నాలుకయుఁ దాలుయుగంబును నెండిపోవుచు
న్నప్పటి కాతఁ డెట్టెదుట హస్తముచేరువ గంగపాఱు చు
న్నప్పటి కొక్కబిందువును నైనను ముట్టఁడు; లేఁత వెన్నెలల్
గప్పెను నంకపాంకములుగాఁ దగిలెన్ జ్వరమల్ల వానికిన్. ౧౧

అల వ్రజసేనుఁ డాగ్రహ
బలమున నొకపరుగు దీసి పడవం బడియెన్
బలు మంటఁ జూచి కడు న
ర్మిలి రివ్వన నెగిరిపడెడు మిడుతంబోలెన్.

అక్కడి పానుపుమీఁదను
నొక్కందియ యుండె నాతఁ డుడుగక దానిం
జిక్కని చూపులఁ జూచుచు
నక్కునఁ దా నొత్తుకొనియె హస్తయుగమునన్.

అతని హృదయాంతరాళ
స్థితమయి యల నూపురంబు చిత్రవిచిత్రా
కృతులను ననుకృతిఁ జేయుచు
శతముఖముల వ్రజ మనఁగ ఝుంకారించెన్.

ఆతఁ డంతట శ్యామ పీతాంబరములఁ
బ్రోవుగాఁ జేసి దానిపై మోము వాల్చి
దానఁ బొల్చెడి మేని నెత్తావి యెల్లఁ
బీల్చెఁ దనివోని వెఱ్ఱియావేశమునను.

అంత నస్తాచలేంద్రానుయాయియైన
శుక్లపక్షపుఁ బంచమీ సోముఁ డల్ల
నల్ల నేడాకుల యనంటి యగ్రమందు
పాద మిడి జాఱి పడియెఁ దత్పర్ణములను. ౫౬

అల వజ్రసేనుఁ డంతటఁ
బలువడి నప్పడవ నెక్కి బాహుద్వయి ముం
గలకుఁ జాఁపుచు రమ్మా
చెలి! రమ్మా చెలి! యటంచుఁ జెచ్చెరఁ బిలిచెన్.

అప్పు డరణ్యమునన్ నడి
నప్పుడు లేకుండ నొక్క ఛాయ నడచుచుం
జప్పన రాఁగడఁగెఁ గడల్
గప్పిన చీఁకటుల నేటిగట్టున కంతన్.

వాని ముందు నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్న యట్టి వా రెవరు చెపుమ?
'చెలియ! రా రమ్మ ర'మ్మంచుఁ బిలిచె నతఁడు
'వచ్చితి' న టంచుఁ బలికె నవ్వామనయన.

అంతట రాచబిడ్డ యలయాతని పాదములందు వ్రాలి నీ
వింతటితో క్షమింపు మిఁక నింతటితో క్షమియింపుమీ దయా
క్రాంతము నీదు దక్షిణకరంబున నా కఠినంపుఁ బ్రాణముల్
సాంతము గావుగా యనియె శక్తియడంగుస్వరంబుతో డుతన్.

అనవుడు వజ్రసేనుఁ డల యంగననున్ క్షణమాత్ర మర్మిలిం
గని క్షణకాలమామె బిగికౌఁగిటఁజాలఁ జమత్కృతాత్ముఁడై
తనరియు నంత నామె దవుదవ్వుగ నెవ్వడిఁ ద్రోసిపుచ్చి యో
వనితరో యేల వచ్చితివి? వచ్చితివేల? యటంచు గర్జిలెన్.౬౧

గుండియలఁ గాల్చు నంగారఖండమైన
నూపురము దీసి గంగయందులను వైచె
వలువ లన్నింటి నావలఁ బాఱఁ జిమ్మె
శయ్య యది యగ్నిశయ్యగా నయ్యె నపుడు.

అంత నాతండు నెమ్మోము నటు మరల్చి
కన్నులను మూసికొనుచు నక్కలికితోడ
'మరలి పొమ్మింక నన్నును మఱచిపొమ్ము
వెనుక కేఁగుము వేగిరం' బనుచుఁ బలికె.

అంతట రాచపట్టి శిర మల్లన వాల్చి క్షణంబు మాటయున్
మంతియు లేక రాతిప్రతిమన్ బలె నిల్చి పరక్షణంబునన్
శాంతి భజించి భూతలమునం దన జానువు లాన్చి వాని పా
దాంతికమందు భక్తి వెలయం బ్రణమిల్లి యనంతరంబునన్.

ఏటిదరి కాఱడవి పేరుటిరులలోన
ఓయనోయన నడచుచు మాయమాయె
కలఁత నిద్దుర నొకవింత కల క్షణంబు
లోన నిశి చీకటుల మాయమైన యటులు. ౬౫

కొలఁది నష్టము

(దివ్యావదానమాల)

మాఘమాసంబునందున మంచునఱును
దోడి యల్లుండు చలిగాలి తోలుచుండె
అల్ల వరుణాతరంగిణి నల్లనీరు
పాముచందాన జలజలఁ బాఱుచుండె.

కాశికారాజు నిల్లాలు కరుణ యన్న
తరుణి నగరికి దవ్వుగాఁ దనరు నొక్క
పల్లెకడ సంపెఁగలతోఁట ప్రక్క రేవు
నందు నోలాడఁ జనె సకియలను గూడి.

ఆని సమాజ్ఞచేత నల రేవున గ్రామమునందు నొక్క పి
ట్టైనను లేదుగాని దవులందు వనంబులఁ బక్షి కాకలీ
గానము మధ్యమధ్య వినఁగాఁబడియెన్ వరుణాతరంగిణీ
శూనతటంబు దాన నసమానగభీరత దాల్చె నెంతయున్. 3

ఉత్తరవాయు వున్మత్తమై వీచె న
ప్వాడు తరంగిణియెల్ల బొంగిపొడిచె
నీరిపై బంగారు నిగనిగల్ ప్రసరించె
నలలెల్లఁ బులకించి యాటయాడు
గాణిక్యమనఁ గోటిమాణిక్య ధగధగ
లంచలంబునఁ బోసికొంచుఁ జనియె
కాంతామతల్లుల కాకల మప్వాడు
కలతరంగముల సిగ్గిలఁగఁ జేసె
తమ్మితూఁడులచేతు లందముగఁ ద్రిప్పి
నురుఁగునగవుల మత్తిల్లె వరుణయెల్ల
కలికిమాటలఁ జిమ్ములాటలను నీటి
బుడబుడ ధ్వనిఁ జదలెల్ల బూరటిల్లె.

ఉవిదలు మెల్ల నొక్కొకరె యొడ్డున కెక్కినయంతఁ దా నను
త్సవముగ రాణి 'నేఁజలికిఁ జచ్చుచునుంటిని మేనిదెల్ల యున్
జివజివలాడెఁ గాళులును జేతులుఁ గొంకరవోయె వెంటనే
యవియివి ప్రోగు జేసియిటనగ్ని నొనర్పుఁ'డటంచుఁ బల్కెన్.

చితుకుల నేఱితెచ్చుటకుఁ జెల్వలు సంపెఁగతోఁటకుం ద్వరా
న్వితలయిపోయి యచ్చటను వేడుకపెంపునఁ గొమ్మలన్నిఁటిన్
గుతికల కంట గొడ్డఁటను గొట్టుచునుండఁగ రాణిచూచియా
యతివలనందఱంబిలిచి యమ్మునిముంగలఁ జేతఁజూపుచున్. ౬

మీరును మీరు పొండటకు మీయెదుటం గనుపట్టు పాక యె
వ్వారిదియేని దానికిని వహ్నిఁ దగుల్పఁడు చిన్న మంటతో
వారణచేయఁజాలఁ జలిబాధను వెంటనె నిప్పు పెట్టుఁ డం
చా రమణీలలామ దరహాస మొనర్చెఁ బ్రమోదమత్తయై.
కలిమియు లేమియుం దెలియఁగల్గిన మాలతి యన్నదాసి తా
నలఁతిగఁ బల్కె నిట్లు—‘చెరలాటము పిల్లికిఁ బ్రాణసంకటం
బెలుకకు’ నంచు నెందు వినమే? పరిహాసమునందునేని సుం
తిలువడి వద్దె!యా గుడిసె యే మునిదో మఱి యే బికారిదో!’

రాణి యంత రోషరక్తాంగియై పల్కె
—‘ఎంత జాలి! పాప మెంత నాలి!
మెలఁతలార! దీని మెడ గట్టిగాఁబట్టి
గెంటివైవుఁ డవలి కొంటిగాఁగ’.

అడఁపఁగరాని వేడ్క యెసలారఁగ మాలతిఁ ద్రోసి వైరులై
పడఁతుక లందఱుం గలిసి పాకకు నిప్పు రగిల్చి యార్చి ర
ప్పుడ యొకధూమదండము నభోమణిఁ గప్పుచు నగ్నికుండమై
వెడలి శిఖాసహస్రముల వెల్గెను గాలియుఁ దోడ్పడెన్ వెసన్.
పాతాళంబు పగిల్చికొం చెగయుచున్ జ్వాలాకృతుల్ పన్నగ
వ్రాతంబుల్ దివికేసి పెద్దపడగల్ పైకెత్తి బిట్టాడి న
ట్లై తోఁచెం బ్రబలయ్యప్రమత్త లగు నయ్యా స్త్రీల కర్ణంబులం
బ్రాఁతిన్ దీపకరాగిణుల్ * మొరయనారంభించె నశ్రాంతమున్.

* ఈ యాలాపనచే నిప్పు పుట్టునని ఐతిహ్యములు కలవు.

ప్రొద్దుటింతలఁ బిట్టల ముద్దుపాట
లేడుపులుగాఁగ మాఱిపోయెను బిరాన
ఆకులుం గొమ్మలున్ రెమ్మ లవనిజములు
కాలి దోసెఁడు బూడిదగాఁగ నాయె.

ఒక గుడిసెనుండి మరి వే
ఱొకగుడిసెకుఁ గ్రోఁతివోలె నొగి దూఁకి మహా
ధికమైన యగ్ని గ్రామము
సకలము తగులంగఁ బెట్టె చనె నిముసములోన్.

సంతోషము వెగటయిచనఁ
గాంతలతో నెవరులేని ఘంటాపథమం
దంతటను రాణి చనె ని
శ్చింతముగా నల్లఁగలువ చేతం గొంచున్.

అపుడు రాజు తా సభాగారమం దుండె
గ్రామజనులు గుంపుగట్టి వచ్చి
ఇనుమడించు భీతి నెట్టెటో బిగఁబట్టి
చిచ్చుచెట్ట మనవి చేసికొనిరి.

రాజు సభాసనంబు విడి రక్తముఖుం డయి కాని వేళలో
రాజపురంధ్రిముంగిటను వ్రాలి 'యహో మహిషీ! యి దేటిదుర్
వ్యాజము? భాగ్యహీనుల గృహంబులనుం దగులంగఁ బెట్టు టే
రాజుల ధర్మ మియ్యది కరంబు వచింపు' మటంచుఁ బల్కినన్.

‘ఏమి యెఱింగి వాని నిటు లిం డ్లనుచుంటివొ గాని యొండొ రెం
డో మఱిమూఁడొ ప్రాగుడిసెలుండెనొ మండెనొ! యెంతమందికిన్
ధామములు గల్గెనోటు? జనపాలుని పట్టపుదేవి కొక్కఁడో
జాముసుఖాన కెంత ధనజాలము ఖర్చగునో యెఱుంగవే?

గుడిసెలు రెండో మూఁడో
దడదడగాఁ గాలె ననుచు దానికి నిట్టుల్
గడుఁ బెద్ద సేయవల దె
క్కుఁడు నష్టము లేదు చాలఁ గొలఁది యిదిసుమీ.

అనుచును రాడ్ భామిని యో
ర్వును దా దిగనాడి చాల రుసరుసలాడెన్
జనపతి దీప్తంబగు నె
మ్మనమున రోసంబు మాటి మఱి యి ట్లనియెన్.

‘ఎన్నాళ్లీ విటు రాణివాసమున నెంతే రాణివై యుందువో
యన్నాళ్లున్ నిఱుపేదవారి యలఁతన్ హానిన్ గ్రహింపంగలే
వన్నన్నా! యది నే నెఱుంగుదును సత్యంబింతటన్ నీకు నా
తెన్నెట్లో యది తెల్పఁగావలయుఁగొంతే నిప్పుడో నిర్దయా!’

అంత రాజునాన నరుదెంచి యొకదాసి
రాణి నగల నన్ని రాల్చి వైచి
కట్టుకొన్న పట్టుపుట్టంబు బదులుగా
చింపి పాఁత యొకటి చేతి కిచ్చె. ౨౧

అమెయి రాజవీథికిని నామె వడిం గొనిపోయి రాజు తా
నీమెయిఁ బల్కె—'ఇంక నిలునిల్లునుబిచ్చము నెత్తి యొక్కఁడో
జాముసుఖాన కే కొలఁదిసంఖ్యల గీములఁ గాల్చినావో యా
గీములఁ గట్టి యిచ్చి పయిఁ గిమ్మనకుండఁగ రమ్ముపొమ్మొగిన్,

ఏఁడాది యిడితి గడు వీ
యేఁడాది చనంగ వచ్చి యీ సభకుం జే
మోడిచి చెప్పుము కాల్చిన
నాఁ డొదవిన యా కొలంది నష్టం బెంతో.' ౨౩

మూల్యప్రాప్తి

(అవదానశతకము)

మార్గశీర్షంబునందున మంచుగాలి
తోలుటం జేసి పద్మముల్ తునిసిపోయె
అల సుదాసుని లేఁదోఁట కొలఁకునందు
కంజ మొక్కటి యెట్టులో కాని విచ్చె.

తమ్మిని గోసి సుదాసుం
డమ్మం జూపంగఁ గోట ద్వారమ్ము సమీ
పమ్మునకుం జని వేచెను
నమ్మహీపుని దర్శనంబు నాసించు చెదన్.

దారినిఁ బోవువాఁ డొకఁడు తామరపూవును జూచి మోద మే
పార శరీర మెల్లఁ బులకాంచితమై చన బుద్ధదేవుఁ డీ
యూరికివచ్చె వారి పదయుగ్మమునందులఁ గాన్క యిత్తునం
చారసి యయ్యకాలవికచాంబుజపుష్ప వెల తెల్పగోరినన్. ౩

మాలి యంత నొక్క మాషంబు బంగారు
తమ్మి కేను బడయఁదలఁతు ననియె
అంత వెలనుగూడ నల పాంథుఁ డీయంగ
నుల్లమందుఁ జాల నుత్సహించె.

అత్తఱిఁ దా ననర్ఘమగు నర్ఘ్యముపూని ప్రసేనజి త్తక
స్మాత్తుగ వచ్చి ముంగిటను మంగళగీతము పాడి బుద్ధ దే
వోత్తము దర్శనంబు గొన నొయ్యన నేఁగు చకాలపద్మముం
గ్రొత్తగఁజూచి 'యెంత వెల? కొందును బుద్ధునకిత్తు' నంచ నెన్.

మాలి పల్కె 'రాజ! మాషంబు బంగార
మర్ఘు విచ్చె నిమ్మహాశయుండు'
అనిన 'మాషదశక మర్పింతు' ననె రాజు
'పదులు రెండ' టనియె బాటసారి.

నా కిమ్మంచును నాకు నిమ్మనుచు భూనాథుండు పాంథుండు తద్
వ్యాకోచాంబుజమూల్యముం బెనుచుచున్ వాదింపఁగా మాలి యా
వ్యాకోచాంబుజమేరికోస మిటులీ యర్ఘంబునుం జెందె నా
లోకాతీతున కీయ నెంత ఫలమున్ లోఁగొందునో' యంచొఁగెన్.

'చిత్తమండి తమకుఁ జేతులు జోడింతు
నను క్షమించుకొండి నళిన మిద్ది
అమ్మఁజాలనండి' యని పల్కె బుద్ధుని
వనముచెంత కొక్క పరుగు దీసె. ౮

కన్నుల తుదనుండి కరుణారసం బూర
        మోవియంచున నవ్వు మోసులెత్త
నవ్విన నవ్వునఁ బువ్వులు రాలంగ
        శాంతిప్రసన్నతల్ సందడింప
ముఖమండలంబున ముచ్చిచ్చులును గ్రాలి
        ముద్దుగా నానందముద్ర దొలఁక
మదినుండి నిర్వాణమధువు పైకుబుకంగ
        మూర్తియెల్ల వెలుంగుముద్ద గాఁగ
క్షుద్రమానవగణము చేకూర్చుకొన్న
పాతకంబుల కెల్లను బ్రతినిధి యయి
బుద్ధ దేవుండు ధర్మసన్నద్ధుఁ డగుచుఁ
గుదిరి పద్మాసనంబునఁ గూరుచుండె.

అల్లసుదాసుఁ డా సుగతు నారయు చట్టులె విస్తుపోయి ప
ల్లొల్లక జెప్పవాల్పఁగను నొల్లక దండములీల నేలపైఁ
జల్లఁగ వ్రాలి శాక్యమునిసత్తము శ్రీపదపంకజంబులన్
మెల్లగఁ బంకజం బిడియె మిక్కుటమైన ప్రపత్తితోడుతన్.

అమ్మృతవృష్టి కురిసి యలబుద్ధుఁ డిటు వల్కె—
'కుర్ర! చెపుమ నీదుకోర్కి సుంత'
'తమదు పాదధూళి తక్కంగ నే కోర్కి
తోఁపఁబోద' టనియెఁ దోఁటమాలి. ౧౧

నగరలక్ష్మి

(కల్పద్రుమావదాన)

శ్రావస్తీనగరంబునం గఱవొగిన్ సంధిల్ల దీనప్రజా
రావంబుల్ విని బుద్ధదేవుఁ డల యార్తప్రాణిలోకంబునుం
గావన్ భక్తుల నెల్ల వారిఁ గని వక్కాణించె నీ రీతి 'మీ
రేవా రీయెడ నన్నదాన మిడఁగా నేతెంతురో చెప్పుఁడా.'

అనఁగా విని రత్నాకరుఁ
డను కోమటి తలను వంచి సాంజలియై యి
ట్లనె 'నీ పురి యాఁకటి చి
చ్చును నార్పెడి శక్తి నాకు సున్న మహాత్మా?'

అంత జయసేనుఁ డన్న సామంతుఁ డనియె
'దేవ! వలసినచో గుండె దీసి యిత్తుఁ-
గాని యిడఁజాల నొక యన్నకబళ మేను
అన్న మది మాకె హళ్ళికి హళ్ళి' యంచు.

అంత ధర్మపాలుఁ డనె నిట్లు నిట్టూర్చి
'ప్రభువ నాది యెంత పాడు బ్రతుకొ!
పైడి పండు పొలము పన్నైనఁ బండదు
వట్టి పనికిమాలువాఁడ నేను! ౪

మోముల్ మోములు చూచుకొంచు వెనుకల్ ముందుల్
విచారించు కొం
చామై నోలఁగ మెల్ల మాట పడినట్లై యుండఁగా దుర్భర
క్షామంబేర్చిన వీటిపై మణిసభాగారంబుపైనిన్ దయా
ధామంబౌ జినుకన్ను లొప్పెసఁగ సంధ్యాతారకాకారమై.

అప్పు డనాథపిండదుని యాత్మజ సుప్రియ నమ్రమహా శిరం
బొప్పఁగ బుద్ధదేవు పదయుగ్మమునం దిడి సీరు కన్నులన్
గప్పఁగ—'సీ బికారి తమ కట్టడఁ గైకొనెనయ్య! తిండికిన్
దప్పినవారు నా సుతులు, తద్భర మెల్లయునాది' యంచనెన్.

విస్మయము చెంది యెల్లరు బిచ్చకత్తె!
'యే యహంకారమదమున నిట్టిపనిని
నెత్తిపయిఁ బెట్టికొంటివో! నీ వదెట్లు
చేయఁగలదానవో! సుంత చెప్పు' మనిన.

ఆమె మ్రొక్కి యనియె 'నక్షయపాత్రమే
కలదు నాకు నేను కడు బికారి
దానఁ జేసి తమదు దయ చూరగొందును
పార మొందఁగలదు ప్రభువు నాజ్ఞ.

ఆరయఁ బుణ్యులైన తమయందఱి యిండ్లలయందు భం
డారము నిండుగాఁగలదు నాదగు పాత్రము మీరలెల్లఁ గ
న్నార నను్రగహించినను నక్షయమయ్యెడు, దీనితో గృహ
ద్వారములన్ని యుందిరిగియాఁకటిచిచ్చును నార్పివై చెదన్'.

అవమాన వరము

(భక్తమాల)

భక్తుండైన కబీరు సిద్ధుఁ డనుచుం బ్రఖ్యాతి దేశంబులన్
సక్తంబాయెను బాలవృద్ధజనముల్ సన్న్యాసులుం జానలున్
రిక్తుల్ కుంటులు లోనుగా నవయువార్తిం బొందువా రజ్ఞులున్
రక్తిం జేరఁగ వానిపాక యొక తీర్థంబాయె ముప్పొద్దులన్.

మంత్ర మొక్కటి పల్కి మారోగమును బాప
        వే యంచు దీనులై వేఁడువారు
వేరు నొక్కటికట్టి బిడ్డలఁ గనఁగ నా
        శీర్వదింపవె యంచుఁ జేరువారు
కరము చుట్టును ద్రిప్పి కన్నులనుం బ్రసా
        దింపవే యంచు నుతించువారు
దేవుఁ డున్నాఁడేమి దీనికి దాఖలా
        యేమి యంచును వాద మెత్తువారు
రసనమీఁదను బీజాక్షరములు వ్రాసి
విద్య నిడుమంచు నెంతయు వేఁపువారు
ఇటులు వేధింప రేఁబవ లెల్ల వారు
భీరుఁ డగుచును నిటులు కబీరు తలఁచె: ౧

"నీ కరుణావశంబున జనించితి మ్లేచ్ఛునియింట దానిచే
నాకొఱ కేరు రాకునికి నాకును నీకు నిఁ కేరి యడ్డముఁ
లేకునికిం దలంచితిని నీ విది యారసి నా గృహంబులో
నైకగృహంబు సేయుచుఁ బలాయనముంబొనరింతువే ప్రభూ!"

***

పత్తన మెల్ల మ్లేచ్ఛపదపాంసువులం దలఁ దాల్చుచుంట వి
ప్రోత్తము లోర్వలేక యొహాహోకలి పాదచతుష్టయంబుతో
నిత్తఱి వచ్చె నీతనికి నింతట శాస్త్రిని జేయకున్నచో
నుత్తరహా క్షణంబున నె యుర్వి బదాబదలై నశింపదే!

అంచు వారలెల్ల నాత్మలోఁ దలపోసి
ఉంకుటాలి నొకతె రాఁగఁ బిలిచి
అడిగినంత డబ్బు నిడుచు నల్ల కబీరు
నెట్టులేని దూఱుపెట్టు మనిరి.

సంతరోజున నొకనాఁడు శాటి నమ్మ
నంగడికిఁ బోయె నక్కబీ రప్పు డతివ
అందఱుం జూచుచుండంగ నావురు మని
గట్టిగా వాని నడుమును బట్టి యేడ్చె. ౬

ఓరి శఠుండ ధూర్తుఁడ మహోగ్రుఁడ! యియ్యది నోరులేని దె వ్వారికిఁ జెప్పఁబో దనుచు వంచన చేయుదె? తప్పులేని న న్నీరహి వీడనాడి మఱి యీ వటు వేసెదె సాధువేష మా హారము నీక వస్త్ర మిడ కాడికతో విడియాకు లిత్తువే ?

అను చిటు దూఱఁ జేరువల నారయు పాఱులు పట్టి కిన్కనా తనిఁ గని 'దొంగ! ధర్మవని ధర్మవు నాశముచేసి యే మెఱుం గని గతి నెల్ల లోకముల కన్నుల దుమ్మును జల్లుదే? పతిం గనియును యోగ్యయౌ సతికిఁ గ్రాసము వాసము దూరమాయెనే?'

అనఁ గబీరు వల్కె నపరాధి నో సతీ!
రమ్ము వేగ నా గృహమ్మునకును
నాకు నన్న మున్న నీకేల లేకుండు?
నాకు వస్త్రమున్న నీకు నుండు.

***

వినయంబున నాదరమునఁ
దనయింటికిఁ గొంచుఁ బోయి దానినిఁ గని యో
జననీ! శ్రీహరి నిన్నునుఁ
బనిచెను నీచాతినీచు భవనంబునకున్. ౧౦

అనుచుఁ గబీరు వల్క నల యంగన యంతయుఁజూచి లోన నే
ననుకొనినట్లుగాక కథ యడ్డముగాఁ దిరిగెంగదా యటం
చనుకొనియయ్యొ!యక్కటకటా!తమమీఁదనునింద మోపిసం
తనగను నెత్తుకొంటి నిదె నాదగు నెత్తిని మృత్యుదేవతల్.

అనుచును సిగ్గునం గడు భయంబునఁగంపిలు దానిఁజూచి యో
జననిరో! యిందు నీ దోసఁ గెసంగదు సుంతయు నీవు తెచ్చు నిం
దను దల మానికంబుగతిఁ దాల్చితి నంచుఁ గబీరువల్కియం
గనకును భక్తి నిచ్చె హరిగానమునుల్ మధురస్వరంబునల్.

అంతల్ దిగ్దేశంబుల
నంతటను గబీరు నీచుఁ డంచును గడు సి
ద్ధాంతం బాయెఁ గబీరును
నంతఃకరణంబునందు ననుకొనె నిట్టుల్.

ఒడ్డాకించుక దొరకుచో నోడగడఁపు
గరువ మది యేల నాకు నో పరమపురుష!
నీవు నాలోన నున్నచో నే నిఁకెల్ల
వారికన్నను గడుఁ గ్రింది పదవి నుందు. ౧౪

***

బంటొక్కఁ డల మహాత్ముని
యింటికిఁ దా వచ్చి 'యయ్యా! యేలిక మిముఁ గ
న్గొంటకు వేడుకపడె; నా
వెంటనె తా మిపుడె సభకు వేంచేయవలెన్.'

అనఁ గబీరువల్కె: 'నక్కటా వ్రాత్యుండ
రాజసభకు నెట్లు రాఁగ నేర్తు?'
దూతవల్కె; 'మీరు తోడ్తోడ రానిచో
మాట వచ్చు, మునుఁగు మాదుకొంప.'

***

ఏలిక కొల్వునందు వసియించెను బ్రాహ్మణ రాజ వైశ్య శూ
ద్రాళులు వేలువేలుగను నందుల బారులు తీర్చియుండి రో
డ్డోలగ మెల్లఁ గౌతుక మహోత్సవమందు మునింగి తేలె న
వ్వేళఁ గబీరు వచ్చెఁ దన వెంట వెలందినిఁ గొంచు నెంతయున్.

ఆ లలితాంగి వెంటఁ గొని యాడకు వచ్చు కబీరుఁ గాంచి పే
రోలగ మున్నవారు తల లొయ్యన వంచెడివారు భ్రూకుటీ
చాలన జేయువారు విరసంబుగ నవ్వెడువారు చూచి భూ
పాలకు చెంత కీ గతిగ వచ్చునె యం చనువారు నైరొగిన్.౧౮

ఎంతటి లజ్జాహీనుఁడో
కాంతను వెనువెంటఁ గొంచుఁ గదుఁ ద్రిమ్మరు నం
చెంతయు మది రోసెను భూ
కాంతుండు కబీరు గాంచి క్షణమాత్రమునన్.

అంగజాలె రాజు నింగితంబు నెఱింగి
యల కబీరు వెలికి ననిచి పుచ్చె
కూడఁగూడఁ జేడెఁ గొంచుఁ గబీ రేఁగె
దన కుటీరమునకు వినయ మొప్ప.

బాటలయందుల న్నిలిచి బాపనసాములు నిండు వేడ్కతో
మాటికిమాటికిన్ నగి యమానుషవాక్యము లాడినంత నా
బోటి కబీరుముంగలను మోఁకటిలంబడి 'రాంపినుండి న
న్నేటికిఁదీసి యింటనిడి యీయవమానము గొందువో ప్రభూ'

అని. బోటి పల్కినంతన్
వినయముతోడుతఁ గబీరు 'నీ వున్నావే
జననీ నా ప్రభు విచ్చిన
యనూనమగు వరమ' వంచు నల్లనఁ బలికెన్. ౨౩

స్వామి లాభము

(భక్తమాల)

తులసీదాసుఁ డొకానొక
మలుసంజ శ్మశానమందు మనన ధ్యానం
బుల గానంబులఁ దనలో
పలఁ దానే సంతసంబు వడయుచు నంతన్.

మృతిఁగను భర్తపాదములమీఁదఁ దలం దగిలించి యేడ్చుచుం
బతి చితి మీఁద నంతట గుబాలున దూఁకెడు దానిఁజూఁచు చా
సతి వలగొన్న నెచ్చెలుల సంస్తవముల్ జయనాదముం బురో
హితులయు సాధునాదము నహీనుఁ డతండు వినెం దటాలునన్.

ఆ సతియు నంతఁ దులసీ
దాసుంగని భక్తితోడ దండం బిడి యీ
దాసికి దమ శ్రీముఖమునఁ
గాసంత యనుజ్ఞ యీయఁ గావలె ననినన్. 3

ఏడ కేఁగనమ్మ యింత యాయోజనం
బనియెఁ దులసిదాసుఁ డధిక కృపను
భర్తతోడ నేను స్వర్గంబునకుఁ బోదు
ననియె నల పతివ్రతాళిమాళి.

ఇల వీడి స్వర్గమందలి
తలఁపేలా తల్లి యం చతఁడు నగి యనె ని
ట్లల స్వర్గం బేవారిదో
యిలమాత్రము నుంత వారి దేలా కాదో?

తులసీదాసుమనంబును
దెలియక యనె నామె భర్తృ దేవతఁ బడయం
గలదాననేని స్వామీ
యల స్వర్గం బెడమ కాల నావల ద్రోతున్.

నవ్వి తులసిదాసుఁ డవ్వ! యింటికి నేఁగు!
నాదుమాట నుంచు నమ్మకంబు
నేఁటినుండి యొక్క నెలపైని నీ భర్తఁ
బడయుఁ గలవటంచుఁ బలికె నంత.

అల్ల పతిభక్తి యెంతయు నాసజేసి
వల్లకాటిని విడి యేఁగె వాసమునకు
అతఁడు చెప్పిన మంత్రంబు ననునిమేష
మామె జపియించె శుద్ధమా నంతరాత్మ. ౮

నెల యొకండంత నెంతయునునిండిన యంతట నెంతమందియో
కొలకొలమంచుమించి యిరుగుంబొరుగున్ జవరాండ్రు వేడుకన్
బలబలమూంగి 'నీమగండువచ్చె నె?' నా వినియామె నవ్వుచున్
బలికెను మెల్ల నా ప్రభువువచ్చె నటంచట నెల్లవారితోన్.

వ్యగ్రతగను వారు ప్రశ్నించి 'రతివరో!
యేడ నాతం డేడ నేడ నంచు?'
ఆమె బదులు పల్కె! నంతఃకరణమందు
నుండె నాతం డుండె నుండె నంచు. ౧౧

పరుసవేది

(భక్తమాల)

బృందావనమున నది తట
మందునఁ గూర్చుండి మనము నందున భగవం
తుం దలఁచుచుండె గోకుల
చంద్రుండు సనాతనుండు సంయతమతియై.

అయ్యెడఁ బేదపాఱుఁ డొకఁ డల్లన వచ్చి నమస్కరింపఁగా
నెయ్యది యూరు? పేరు మఱి యెయ్యది? యంచు సనాతనుండ నెన్
జియ్య! తముం గనుంగొనఁగ నేను చరింపని యూరు లేద యా
దయ్యము నెత్తికోలు తుదిదాఁకెను నేఁ డిఁక నేమి చెప్పుదున్.

వర్ధమానమంచు వఱలు మండలమందు
మానకరము సుండు మాదునూరు
పేరు జీవనుండు పేరుమాత్రమె కాని
జీవనంబె నాకుఁ జెలఁగఁబోదు.

నన్నుం బోలిన దీనుఁ డెందులను గానన్ రాఁడు చేలున్న వే
యన్నం బంటలు సున్న తోంటిగతిగా యజ్ఞాలు యాగాలు లే
వన్నా దమ్ములలోనఁ జుట్టములలో నత్యంతమున్ లేమిచే
నన్నన్నా తలయెత్తికోఁ దిరుగలే కల్లాడు చల్లాడుచున్. ౪

ఆరాధించితి నీశ్వరుం గలను నా కొతండు కన్పట్టి నన్
బొఱంజూచి సనాతనుం గనుము తత్పాదంబులం బట్టు మా
ధీరుం దండ్రివిధంబుఁగొల్వు మతఁడే తెల్పున్ ధనోపాయముం
చారా యిచ్చెను దైవవాణి విఫలం బౌనా విచారింపుమా.

అనవిని యా సనాతనుఁ డహో కల లన్నియు నిక్కువంబులా
ధనమది దంధసంబనుచు దానిని ముంటిబలెం ద్యజించితిం
గనుఁగొనుమయ్య నాకిచటఁ గల్గినభాగ్యము మల్లచిప్పసు
మ్మని తనచేతగామికి మహావ్యసనంబును జెందె నెంతయున్.

ఇటులు వగచి యాతఁ డించుక యోజించి
మఱచినాఁడనయ్య మఱచినాఁడ
నీదుపల్కు చూడ నిక్కంబు దైవంబు
కలను జెప్పమాట కల్లగాదు.

ఈ యమునాతటంబునను నే నొకనాఁడు పదంబు లట్టిటుల్
వేయుచునుండఁగాఁ బరుసవేది కనంబడె దానిఁ దీయుచున్
దేయుఁ డెవండయేని చను దెంచినచో నలవాని కిత్తునం
చీయెడ నేడనో విడిచి యేఁగితి గుర్తది నాకు లే దెదన్.

అట్టిట్టు చూడుమయ్యా
యట్టడుగునఁ బడదు, దాని నంతగ ముట్టీ
ముట్టకమునుపే నీ యి
క్కట్టులు సకలములు పోవఁగలవని యనిమెన్.

అనవుడుబ్రాహ్మణుండిసుకనంతయుదున్నియుఁగెల్లగించియున్
బెనువడిఁ ద్రోసియుం బరుసవేదిని దీసెను దీయుచుండఁగాఁ
దన మనికట్టు తాయెతులు దానికిఁ దాఁకి సువర్ణరూపమై
కనఁబడె హస్తమెల్లయును గాంతులతోఁబులకించెనెంతయున్

ఆ విప్రుం డలవాలుకాతలమునం దాసీనుఁడై విస్మయం
బూవిల్లారగఁజూచియీయమునయోహోయెంతయున్విన్నచో
నేవార్తల్ వినిపింపబోదు? వినువాఁడే లేఁడుగా కం చెదన్
భావించెన్ రవి యస్తమించె యమునాపారప్రదేశంబునన్.

వెంటనె విప్రుఁడు లేచుచుఁ
గంటను బాష్పములు జాఱఁ గమలంబులతో
జంటయగు సాధుపదముల
నంటుచుఁ దా నిట్టు లనియె నతిభక్తిమెయిన్.

ఏ ధనంబుచేత నెవ్వరు ధనులౌచు
మణిని మణి యటంచు మదినిఁ గొనరొ
ఆ ధనంబు కొంత యభిలషింతు నటంచు
నెత్తి యతఁడు మణిని నేట వైచె. ౧౩

బందా

వేణీబంధము మస్తకంబు పయినిం బెంపొంది లింగాకృతిన్
రాణింపన్, గురురాజమంత్రమును నారాధించి బ్రాహ్మంబునన్
బాణిన్ ఖడ్గముఁ బూనిక్షాత్రము నొగింబాటించి, సిక్కుల్ నవ
ప్రాణంబుల్ ధరియించుచుండిరెలమిం బాంచాల దేశంబునన్.

గురునకు జయమంచు గురునకు జయమంచు
నెన్ని నాదంబులో మిన్ను ముట్టు
నిన్ని మేఘంబులై నెగడు చూపుల వెన్ని
యో చూచు నవ్య సూర్యోదయంబు
అక్కప్రక్కల మోద మెక్కి ఝుంఝుణయంచు
నెన్ని ఖడ్గంబులో హేల మ్రోఁగు
'అలఖ' 'నిరంజనా' యను నెన్ని పిల్పులో
ప్రచరించుఁ బరభీతి భంజనంబు

అల్ల పాంచాల మెల్ల నహర్నిశంబు
నాఁడు వాక్యంబు జోక్యంబు గూడుకొంచు
అలఖ యలఖ నిరంజనా యనెడు నొక్క
మ్రోఁత పెల్లిదమున నేక ముఖత చెందె. ౨

ప్రబదుకుంజాపులు పాదభృత్యులనఁగా భావంబు కుంభాంతరా
స్పదమౌ దీపముగా స్వదేశమతియే భద్రంబు మంత్రంబుగాఁ
బదునై తల్తలలాడు కత్తి చెలిగా భావింపఁగాఁ జేయు నో
కఁడిదినంబాయ్యనవచ్చెనయ్యయిదువాఁకల్ గల్గు దేశంబునన్.

౨

అల్లః మహోత్తుంగంబగు
ఢిల్లినగరంపు దేవిడీలం దంద్రా
వల్లికలు తొలఁగుచుండెను
నల్లిల్లిన ఫాదుషాహి యాలసత బాసెన్.

సిక్కుల కంఠనాదములచే దివి కూయిడఁ గత్తి మ్రోఁతచే
దిక్కులు మాఱుమ్రోఁగ బలుదివ్వెలచే దళమైన చీకటుల్
గ్రుక్కఁ బ్రతిజ్ఞచేఁ దఱపి శోణిత మోడి యిలాతలంబు కెం
పెక్కఁగఁ జేసె నౌర యయిదేఱులు పాఱు ప్రదేశమంతటన్.

తమతమదు గూండ్లనుండియుఁ దఱలిపోవఁ
దొంగి చూచుచున్న విహంగరీతి
లక్షలక్షల హృదయస్థలములనుండి
ప్రాణములు తొంగిచూచె నయ్యాదనునందు. ౬

వీరమద్దెలు వ్రేళ్ళకు వేసినారు
వీరగంధమ్ము ఱొమ్మునఁ బెట్టినారు
వీరతాయెత్తులను గట్టి వెడలినారు
సిక్కువీరులు వేగ నల్దిక్కులందు.

3

మొగలుల సిక్కువీరులయుఁ బోరది మిత్తి కవుంగిలింత బల్
పగ నిరువాఁగులుం గల బలంబుకొలందిఁ బరస్పరంబు ప
న్నగముల డేగలట్లు గళనాళముఁ గైకొని 'దీనుదీన' టం
చు 'గురునకున్ జయంబ'యనుచున్ వెసనార్చిరి పెద్దపెట్టునన్.

తుదకు దురమున గురుదాసదుర్గమందు
కడిమి బందాను బందాముగా నొనర్చి
గొలుసులం గట్టి సింగపుఁగొదమబలెను
బట్టుకొనియె ఢిల్లికి వడి దురాణి.

బరిసెలమీఁద సిక్కుతలపాలల గ్రుచ్చి మొగల్ బలంబు ముం
దరఁ జనసిక్కు లార్నొకశతంబు పిఱుందన శృంఖలాఢ్యమల్
గురువునకున్ జయం బనెడి ఘోష కొగిన్ శ్రుతిపట్ట నేఁగి రం
దటునుగవాక్షమార్గములఁదాఁగికనుంగొనుచుండ నెంతయున్.

ఎల్లరకు ముందు తమప్రాణ మిచ్చుటకును
నెల్లవారును ముందర కేఁగ వేగ
మక్కువంబున నొండొండ త్రొక్కులాడి
వెనుకముందులు మఱిముందు వెనుకలైరి.

అరిపురమందు నీగతిగ నాదివసం బది దాఁటిపోయె న
ప్పరదివస ప్రభాతమున వచ్చిన ఘాతకుచేతి కత్తికిన్
శిరములు వంచి నాఱుగురుసిక్కులుచిక్కులు లేనివాక్కుతో
గురువునకున్ జయం బనుచు గొంతుక లిచ్చిరి వీతభీతులై.

ఇట్టి చందముగను నేడు నాళులలోన
నేడు నూర్లమంది యెగిరిపోయి
రెనిమిదవ ప్రభాత మేతెంచె బందాకుఁ
గడుఁ బరీక్ష తెచ్చె కాజి వచ్చి.

బందాకొక్కకుమారుఁడల్లపసుఁ బాపఁడు బద్ధబాహుద్వయున్
బందాకిచ్చుచు 'నీవె వీని వధియింపన్ పాదుషాయాజ్ఞ' యం
చందీయం గయికొంచు బాలుతలపై హస్తంబునానించి యా
కందుం గాంచుచు నెఱ్ఱపాగ కొననాఘ్రాణించుచున్ వ్రేల్మిడిన్.

వేఁడికత్తిని మొలనుండి వెలికిఁ దీసి
బాలకుని మోముఁ దమ్మినిఁ బాఱఁజూచి
గురునకు జయం బనుచుఁ గర్ణ కుహరమందుఁ
బల్కి 'నాతండ్రి! లేదురా భయ'మ టనియె. ౧౨

అభయకిరణంబు పసిమోమునందు నలరె
దండ్రిమోమును గాంచు చా దారకుండు
క్షీరకంఠంబుతో నిటుల్ కెరలి పలికె
'గురునకు జయంబ యెందు మాకు నభయంబ.'

వలపలికేలఁ దత్క్షణమ వత్సగళంబును బూని తండ్రి దాఁ
పలికయిఁ గత్తిచే బుడుతవక్షమునుం బొడిచెన్ బలంబుగా
బిలబిలమంచు నెత్తురులు పేరెమువాఱెను బాలకుం డనా
కులమతితోడుతన్ గురునకున్ జయవెట్టుచుఁగూలె నేలపై.

ఘాతకుఁ డొక్క శూలమును గాలిచి కాలిచి తెచ్చియల్ల బం
దాతనుసీమ గ్రుచ్చి బలితంబగు తూంట్లు నొనర్చుచుండఁగా
నాతఁడు పెక్కుపిట్ట లనయంబును దొల్చెడు పండురీతిగాఁ
జేతులొసంగి నిల్చె సభ చిత్తరువో యనఁబొల్చె నెంతయున్.
౧౮

శూరుఁడు

అల్ల యౌరంగజేబు తానెల్ల భరత
ఖండమును ఖండఖండముల్ గాఁగఁజేయు
చున్నతఱిని యశోవంతుఁ డన్నరాజు·
పాదుషా దర్శనముచేసి పల్కె నిట్లు.

చీఁకటిలో రహస్యముగఁ జెంతలఁ బొంతలఁ బొల్చిపొల్చి య
స్తోకబలంబుచే నచల దుర్గమునన్ నహా రా సిరోహినిన్
గైకొనె నాసిరోహి యిదె నా గృహమందున నుండె బందినై
మీ కలసింగపుంగొదమమీఁద దయోదయమేమి తెల్పుఁడా!

అతనిమాట వించు నౌరంగజే బెంత
వింతమాట నేఁడు వింటినయ్యా!
అశనిపూర్ణమైన యల్ల మెఱుం గిన్ని
వర్షములకు మనకుఁ బట్టువడెనె?

కొండజాతివారిఁ గొన్నివందలమంది
కూడఁ గొంచుఁ గొండగుట్టలందు
ఎండమావు లట్టు లుండెడు రాసుతుం
డెన్నినాళ్ళ కొదవె నెంతమాట? ౮

ఆతని వెంటనె కాంచఁగ
నాతురపడుచుండె హృదయ మచ్చోటునకుఁ
దూత యొకం డఱిముఱి సని
యాతని దోడ్తెచ్చుఁగాత మని వచియించెఁ.

అంతటఁ బాదుషా పలుకు లారసి యంజలి యొగ్గి యా యశో
వంతుఁడు పల్కె నిట్టులు నృపాలక! సింగము నాగ్రహంబు నా
క్రాంత మొనర్చె దానికి నగౌరవముం బొనరింప నంచు నో
క్కింత యనుగ్రహించు నెడ నేనె సరాసరి తెచ్చి చూపెదఁ.

నవ్వె యౌరంగజే బెంత నవ్వుచేటు!
వీరుఁడవు నీవు; నీ నోట వైరిమాట
చూడ సిగ్గగు శూరుని శూరుఁడెందుఁ
జిన్నపుచ్చినఁ బెద్దలు చెల్లు నండ్రె?

నేఁ జెప్పుచుంటిఁ గాదా
నేఁ జెల్ల యొకింత వలదు నీకుం జింతా
బీజము సిరోహిశూరుని
రాఁ జూడుము వేగ రాజరాజా! యనియెఁ.

౨

తల యెత్తికొంచు మునిముం
గలఁ గనుచు సిరోహిధరణికాంతుఁడు పెలుచన్
నిలిచె యశోవంతునితో
నలవోకం బాదుశాహి యాస్థానమునన్.

చేయుము సలాము చేయుము చేయుమంచు
సింహనాదంబు సభ్యులు చేయ నా సి
రోహినృపతి యశోవంతు బాహు వాని
'గురులకుం గాక యొరులకే నెరఁగి యెఱుఁగ.'

అంచుఁ బల్కిన బాదుషా యనుచరుండు
జేగుఱించిన మోముతోఁ జెప్పె నిటులు
అవనిమీఁదను దలఁ బొరలాడఁజేయు
టెట్టులో నేర్చికొందు వొక్కింతలోనె.

నవ్వి చవల సిరోహిభూనాథుఁ డనియె
'ఇంతవఱకును నెఱుఁగ నే నెవరిభయము
భయముచే నెవ్వరికి నేని వందనంబు
చేయు టది యెన్నఁటికిని నాచేతఁగాదు. ౧౨

పలికి యిట్లు కత్తిపయి భారమును మోపి
నిలువఁబడియె శూరతిలక మతఁడు
పాదుశాహి మోదభరితుఁడై బాసటఁ
గూరుచుండఁ బెట్టుకొనియె, ననియె.

ధీరుఁడా ! నీకు భారతదేశమందు
నే ప్రదేశంబుమీఁదను నిష్టి కలదు ?
రాజు వాక్రుచ్చె 'నన్ని రాష్ట్రములకన్న
నచల దుర్గంబె స్వర్గంబుకన్న మిన్న.'

అల సభయందుల లోలో
పలఁ బరిహాసంబు చాలఁ బదనుగఁ బర్వెఁ
బలికె నల పాదుషా యా
వల 'నచలుఁడ ! యచలదుర్గవర్తివె యగుమా !' ౧౫

కోరిక్కిమించిన దానము

అల సుహిద్గంజిలోన యుద్ధాంతమందు
అవని గడగడలాడంగ నల దురాని
సిక్కులం బట్టి సులతాను చెంత నిడియె
దూర్యనాదము దెసలూనఁ దురకసేన.

అపుడు తరుసింహునిం గాంచి యల నవాబు
'ఎల్ల వారల మిము క్షమియింతునోయి'
యని యనియె; నంత దరుసింహుఁ డనియె నిటులు
'ఇంత యవహేల మాపయి నేల భాయి!'

అంత నవాబు పల్కెనిటు లయ్యరె మీరు పరాక్రమక్రమా
క్రాంతులు నాకు మీపయిని గక్కస మింతయు లేదు మీరు ని
శ్చింతగ నుండవచ్చుఁ దమ శీర్షములందలి జుట్టుకోసి మా
చెంతల నుంచి పొండిఁకను జివ్వల వేటికి మీకు మాకునుఁ.

అంతఁ దరుసింహుఁ డతనితో ననియె నిట్లు
తమకు మా మీఁద నెంతయో దయ దలిర్చె
వెంట్రుకలు మాత్రమే మీరు వేఁడినారు
తలలుఁ గూడను మే మీయఁ దలఁచినాము. ౮

తీర్పు

(రాజస్థాన)

౧

‘రేయిని ధర్మనాశ మొనరించు తలంపున నొక్కదొంగ నా
జాయగృహంబు దూఱె నలచోరుని గట్టితి నిప్డు వానికిం
జేయఁగఁదగ్గ శిక్షయెది? చెప్పఁ’ డ టంచును రత్నరాయభూ
నాయకుఁజేరి ప్రొద్దునను నాయము వేఁడె ద్విజుండొకండొగిన్.

‘ధర్మసాగరమును మీరు తఱచినారు
మీ రెఱుంగని దున్నదే మేము చెప్ప
మరణదండము కంటెను మాఱులేదు’
అంచుఁ దీర్పిచ్చె ఱేఁడు; బ్రాహ్మణుఁడు చనియె.

౨

ఒయ్యం బర్విడుకొంచు వచ్చి యొకబంటో రాజచూడామణీ
అయ్యా యొవ్వాయలదొంగవాఁడు యువరాజండీ! ద్విజుండీనిశన్
గుయ్యాలింపక యంటఁగట్టి యిపుడే కోసెం దలన్ వీనినిం
జెయ్యంజెట్టయుఁ గట్టితెచ్చితి నిఁకన్ శిక్షన్ విధింపుండనెన్.

అంత రత్నరాయఁ డా బంటునుంగాంచి
యించుకేని కదల కిట్టులనియె—
‘మఱియు నేమి యేని మాటాడఁగాఁబోకు
విడిచిపెట్టు విప్రు విడిచిపెట్టు.’ ౪

గురుగోవిందుఁడు

'బందుగులార! క్రమ్మఱుఁడు వైళమయిండ్లకునాకురాఁగ నిం
కం దఱె కాద గుట్టలివి కన్నవి విన్నవి కావు కానలా
యందము లీను చాల యమునాపగ వేళ ప్రభాత'మంచు గో
విందుఁడు లేపి చెప్పెఁ దన వెంటను బొల్చు కొలందిమందికిన్.

సాహూపొమ్మిఁక రామదాసచనఁగా సన్నాహముం జేయుమా
లేహోరీ పదవోయి లోభకళికా లీలం దగం జూపి నన్
మోహావిష్టుని జేసి కర్మజలధిన్ ముంపంగఁ బోకుండు మీ
రోహో! జీవితరంగభూమి యిపుడెంతో దూరమం దుండుతన్.

నడిరేయింబలుమానవాత్మలు నరున్ రమ్మన్న యట్టుల్ వినం
బడఁగా నిద్దురనుండి దద్దరిలి మేల్పాటొంది నే నియ్యదే
వడిగా వచ్చితి వచ్చె వచ్చె ననుచున్ వాక్రుత్తు నిమ్మేని నీ
యెడఁదం బ్రాణఁముద్రోయ నెంతు మనుజాహీనప్రవాహంబునన్.

మిమ్ముల మీదు చాపలము మిక్కిలిగాంచిన నాయెడంద యు
గ్రమ్మయిపోవుఁ గోపశిఖ క్రాఁగి సహస్రశిఖాళిఁ గాలస
ర్పమ్మన నాటలాడుచును గ్రన్నన లేచును దీర్ఘకోశ మ
ధ్యమ్మునఁ గత్తి తిట్టెడువిధమ్ము ఝుణంఝుణలాడు నెంతయున్.

ఈ గుహాను వీడి జయతూరి హేలఁ బూని
మానవులమధ్య దూఁకి సామ్రాజ్యములను
గొన్నిఁటినిఁ గూలఁ ద్రోసి యింకొన్ని నిలిపి
యెగ్గు బుగ్గిని గల్పు టదెంత సుఖమొ!

గుర్రమో యనఁ బరువెత్తు గ్రుడ్డినియతి
బట్టి కళ్లెమ్ము వెట్టి కైవసము సేసి
అడ్డమాకుల కెదురొడ్డి యననుకూల
ఘటనలం దేని నాదారిఁ గడఁపువాఁడ.

ఎదుటికి వచ్చునట్టి జన బృందమునం దొక కొంద ఱో సరి
ల్లుదు రొకకొంద ఱుర్విఁబడి లోఁగియ పోదురు బాధతో ద్విధా
భిదయగుఁ బాదచిహ్నములు వెన్క నెయాఁగును మింటికన్నెగిం
జెదరిచి కాకుతోడ వెతఁ జెందులయోగ్యులు గ్రక్కుకొంబొగన్.

ఏ యమారాత్రియో తుది కేయి యగును
ఏ పవలో యెర్రనిప్పుల యెండ కాయు
వజ్రగర్భిత మగు వారివాహసేన
విన్విజిగి యెప్పుడో కాని ప్రీలిపడును.

'రారం డం'చును బిల్చుచుంటిని మహారంభంబుకై యెల్లరన్
వారుం బర్విడి వచ్చుచుండి రఖిలద్వారమ్ములన్ శూన్యమౌ
వీరున్ వారన కెల్లవా రవశులై విచ్చేయు వా రింక నే
దారిం జూడఁగ సౌఖ్యదుఃఖములబంధం బుండఁబోదింతయున్.

ఈలలి నాదుపిల్పు విని యెవ్వరి నెవ్వ రోకింత నాపఁగాఁ
జాలర మైదువాఁకలును సంద్రమునం బడితీరునట్లె భ
క్తాళిమనంబు లన్నియు మదైక్యము చెందఁగ వచ్చితీరుఁ బాం
చాల మిదెల్ల నొక్కపరి చాల హలాహళి గింగురించెడిన్.

భీరువులార ! నే నెటకు వెళ్లుదు ? నా పిలు పీఱ మీఱ ముం
దూఱుఁ బ్రభాతమందులనె తోడనె రం డను నాదు పిల్పు వి
న్నారయి పాటుమానుచు జనంబులువత్తురు రాత్రియందునన్
రా రె యటన్న పిల్పు చెవి రాయఁగ నిద్దుర వోరుచూడుఁడా!

ఏ నిటు ముందుముందులకు నేఁగు కొలందియు బాటపేటలా
స్థానములున్ నరాటవిగఁదారొక్కనుజాత్యభిమానముల్ లయం
బౌనుద్విజుండుమాలఁడొకఁడై చనుమానఘుమానహానియున్
హానము చెందు హేలగను బ్రాణము లిచ్చెద రెల్లవారొగిన్.

చాలుంజాలును నీకల
యేలా? కా దిపుడు సమయ మీ దీర్ఘనిశన్
మేలుకని యరుణుఁ జూడఁగ
గాలం బెడలింతు నొంటి క్షణగణనమునన్.

ఇప్పుడు కల్పనాజగతి నింక నరణ్యమె రాజధాని తా
నిప్పటి కింక భావనయు నెంతయు మూకమె యింక సాధనల్
చప్పఁగఁ గర్మముల్ విడిచి శాంతమనస్స్థితితోడ రేఁబవల్
తప్పక యాత్మనుండి గళితంబగు వాణిని నాలకించుటల్. ౧౮

కావున నొంటిగా యమునకట్టలయందులఁ గొండలందులం
గ్రోవులయందులం దిరిగి కొండల క్రోడములం బెరుంగుచున్
బావనమైన నిర్ఝరుల పాటలతోడుతఁ బాటఁ గల్పుచున్
నా విధి నేనొనర్చుచు మనంబునఁ బొందుచునుంటి శక్తినిన్.

ఇక్కరణిన్ గతించెఁ బదియేఁడులపై నొకరెండిఁ కెన్ని పోఁ
జిక్కునొ చిక్కఁగా కమరజీవిత మొక్కొకచుక్కగాఁ గనల్
దిక్కులనుండి నేరుపుగఁ దెచ్చి పదంపడి యంతరాత్మలో
మొక్కులువోక నేను పరిపూర్ణతగాంచు దినం బదెన్నఁడో!

గురువు మీయందఱఁ గోరుచునున్నాఁడు
నావెంట నెల్లరు నడవుఁడంచు
నాజీవనమునందు నవజీవనము నొంది
యెల్ల దేశము జాగరిల్లు నంచు
నిక్కమా వస్తువు నే నిందు నందుకొ
న్నాఁడను దారిఁ గన్నాఁడ నంచు
ఇంక భయంబులే దింక సంశయము లే
దింకేమియును లేదు వంక యంచు
చావు బ్రతుకులు లోనైన వేవి లేవు
ఎల్లలోకము లట నొసరిల్లు నంచు
అమ్మ! నా పని నేఁటికి నాయె నంచు
నెప్పుడీ ప్రాణములు విప్పి చెప్పఁగలనొ ! ౧౨

చేతంబందున దైవవాణి యొకొ్క ప్రోసెంజాడుఁడీయిట్టులన్
"నీ తేజంబున నీవు నిల్వఁబడుమీ నీ ముంగలం గాంచుమీ
నీ తాత్పర్యము వీనులార వినఁగా నీ యాన చెల్లింపఁగాఁ
బ్రీతిన్ భక్తిని నెంద తెంద ఆదె యాత్రిన్ వచ్చుచున్నారలో!

"వినుము విను మవె కలకల ధ్వనులు! హృదయ
ధార పరుగెత్తు; నీవు మాత్రమ్ము దివ్వె
కరణి మేల్కాంచి యుండుమీ! కానినాఁడు
వార లీ నిసిఁ బోదురు వచ్చుదారి."

వెలలుమ రామదాస! యిఁక వెళ్లుమ సాహువ! మిత్రులార మీర్
వెలలుఁ డిఁ కెల్ల వా రటులు వెళ్ళుఁడు ముందొకసారి రండిటుల్
కొలకొలమంచు నర్న్ గురునకున్ జయ వెట్టుఁడు చేతులెత్తి మీ
రలఖ నిరంజనాయనుచు నార్వఁడు చాలును విందు నెంతయున్.

శేషపాఠము

౧

సిక్కులకు నొజ్జ గోవిందుఁ డొక్కనాఁడు
ఒక్క యేకాంతమగుచోట నొక్కరుండు
కూరుచుండి విచారించుకొనుచు నుండె
నాత్మజీవనచరితంబు నాదినుండి.

యౌవన మన్న శుభ్రపటమందుల నే రుచిరాక్షరావళుల్
పూవులుపోలెఁ గన్పడెనొ ము న్నొకపట్టున భారతీయమా
భూవలయంబు నే తలఁపు ముట్టి గ్రసించెనొ యవ్వినేఁడు తా
మావిలమైదురాశయయి యాతనికిన్ మదిదోఁచె నెంతయున్.

ఇది యెల్లఁ బెద్ద కలయా ?
తదుపరి యీ జీవితంబు తా వితయా ? యం
చెదఁ దలఁచి తలఁచి కలఁకం
జదికిలఁబడి కూరుచున్న సంధ్యావేళన్.

అరుదెంచి యొక తురుష్కుం
డరుగుచున్నాఁడ దేశ మయ్యా మీ యు
క్కుఱ కొఱకుఁ గొన్న గుర్రపు
ఖరీదు నొసఁగుం డటంచుఁ గథియించె వెసన్.

గురుగోవిందుఁడు మోము నెత్తుచును 'షేకూ! నీకి దేనాసలాం
తురగంపున్ వెలతెల్ల వాఱఁగనె యిత్తున్ భాయిపోవోయి యి
త్తఱినంచున్ వచియింప షేకు 'మఱియాదా నీకు? నా సొమ్ము తె
మ్మురదొంగా గజదొంగ దొంగ' యనుచున్ ముమ్మాఱు నిందించినన్

విని చరాలున గురువు గోవిందుఁ డంత
మెఱుపువడితోడఁ గత్తిపైఁ గరము వైచె
షేకు తల యొక్క త్రుటిలోన ఛిన్నమాయె
దురక నెత్తుట నల నేల తోఁగియాడె.

గురుగోవిందుఁడు దాఁటిపోయిన పనిన్ గుర్తించి 'నా కింతతో
సరి యీ పాపపుఁ గత్తి రిత్తగను నస్రంబోడ్చి లక్ష్యంబు నే
మఱె నీ బాహువు నమ్మనింక మఱి నా మర్యాద చేదాఁటె ముం
దర నీ పాపమలంబును గడుగుటే నా యంత్యకర్మం బాగున్'.

అని తలఁచె నల్ల తురకకుఁ
దనయుఁడు పసికాయ యొకఁడు తనరారఁగ నా
తనినిన్ మచ్చిక చేయుచుఁ
దనకడనే యుంచుకొనుచుఁ దాఁ బోషించెన్. భా:

కన్న కుమారులకన్న మిక్కుటముగాఁ
జన విచ్చి మనసిచ్చి చాల సాకె
మిత్రుని సుతుకన్న మేలుతరంబుగా
నాతనితోఁ గూడి యాటలాడె
కూఁతు నిచ్చిన యల్లుఁగుర్రకు దొడ్డగా
నన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించె
నమ్మ శిష్యునికన్న నాఢెంబుగాఁ గంట
వత్తిడుకొని విద్య యొత్తిచెప్పె

ఇట్టి గురువును శిష్యులు చుట్టు ముట్టి
‘ దేవరా ! మీకు మే ముపదేశ మొసఁగు
వారలము కాము యది గ్రుడ్డు వచ్చి పిల్ల
వెక్కిరించుట యగుఁ గాని వినుఁడు మమ్ము.

పులిపిల్ల నెంత పెంచిన
నల జాతి గుణంబు మానునా? పెరిఁగినచో
నల దాని గోళ్లు మనమా
టలు సుంతేనియును వినుట టాటోటు సుఁడీ !

అని హెచ్చరింప నంతట
ననియెను గోవిందుఁ డిట్టు లహాహా ! పులి పి
ల్లను బెబ్బులిగాఁ జేయక
కనుఁడీ యేమిగను మప్పఁగలుగుదు నింకన్. ౧౧

౨

చూచుచుఁ జూచుచుండ గురుచూపున బాలుఁడు పెద్దయై కుమా
రోచితలీల నాతనికి నూడిగముం బొనరించి మించు, డా
చే చెలువంబుగా సతము చెంతనె నిల్చును, దోడ నీడగాఁ
దోఁచి చరించుఁ బ్రాణములతో సరిగా వలచుఁ గురూత్తముఁ.

సమరమునయందుఁ గొడుకులు చాలమంది
చెల్లి గురుమది శూన్యమ్ము చేసిపోయి
రిపుడు పెత్తనమందున నీ తురుష్క
నందనుఁడు దానిఁ దా నశూన్యంబుచేసె.

వాయు బలమువల్ల బయలునయందుండి
కొట్టుకొంచు వచ్చి క్రొత్త విత్తు
రిత్త తొర్ర జెంది రేకెత్తి కొమ్మల
వృద్ధవటము నావరించుఁ గాదె.

ఒకదిన మాపఠాను తనయొజ్జకు సాగిలి మ్రొక్కి మీ దయన్
సకలము నేర్చికొంటిఁ దమసమ్మతియేనిని బోయి రాజ సై
నికులను జేరి నే బ్రతుక నేర్చెదనం చన వీఁపు తట్టి నీ
కీఁకను బరాక్రమంబునను నించుక లోటనియెన్ గురుండొగిఁ.

3

పరదిన సాంధ్యవేళ గురువర్యుఁడు తా నసివారు వోవుచున్
దురకను బిల్చి వాడి యసితో నిటు రమ్మనె భక్తు లెల్ల ర
గ్గురువరుఁ డొంటిగాఁ దురకకుర్రనితోఁ జనుచో నభద్ర మం
చరయుచు మేము వత్తు మని యార్చిరి వద్దని దేశికుం డనెన్

గురువరుఁడు శిష్యవర్యుం
డిరువురు మౌనంబుతోడ నేకాంతమునన్
జరజర నడచుచు నడచుచుఁ
దఱిసిరి యొక పెద్ద యేటి తట మల్లంతన్.

రాలు విరఁజిమ్మఁబడియుండు కూలమునకు
వానకారున జలధార పాఱుతెంచి
క్రేళ్లు దాఁటుచు వేలాది వ్రేళ్ళచేతఁ
గోసగా నెర్రమట్టిని గోఁకివైచె.

అందుగుల బారు లందము
చిందుచు నొప్పారె లేఁత చిగురుం బాపల్
క్రందుకొని యంబరాంశం
బందుకొనం బోలెఁ ద్రోపు లాడుచునుండెన్. ౧౯

లక్క జేగురు రం గొప్ప నొక్కయోర
వాలుకాతీరమందు మోఁకాలిబంటి
నీరు స్ఫటికంపుఁ దెలుపుతోఁ బాఱుచుండె
గురువు నదియాలఁ జూపె నా తురక చూచె.

ఆఱిపోవు దినాంత దగ్ధారుణాభ
పొడవు చాయలతోఁ గూడి పడమటగను
గబ్బిలంబుల విచ్చు రెక్కల విధాన
నెగిరిపోయెను నిశ్శబ్దమగు నభమున.

గోవిందుండపు డాపఠానునిఁ గనుంగొంచోయిమామూద! యీ
తావుంజూడుము త్రవ్వు మీడ నని హస్తంబెత్తి చూపింపఁగా
నావాఁడయ్యెడనున్న పెల్లిసుముపాయంజేయుచున్ గర్తముం
గావించెన్ వెసఁ గానిపించెను శిలాఖండం బాకం డ్రెరగన్.

‘రాతిని జూచితే మెఱుపు రం గిది నీ పితృశోణితంబు నే
నాతని కీక డబ్బు, సమయంబు నొసంగక, ద్రుంచితిం దలన్
హేతిని బట్టుమీ యిఁకను నీవు సుపుత్రుఁడవేనిఁ బ్రేతకుం
బ్రీతి యొనర్పు మీ తఱి నోరీ పితృఘాతకు రక్తధారలన్.

ఇటులు పలికిన గురువుపై కెగిరి దుమికి
జబ్బ పైకెత్తె మామూదు బెబ్బులివలె
అల్ల గురు వెట్లు నిలిచెనో యటులె నిలిచె
నతి కఠోరంపుఁ బ్రస్తరప్రతిమవోలె. ౨౮

తత్క్షణం బతండు తరవారి నేలపైఁ
బ్రాఁబవైచి గురువు పదములందు
మోఁకరిల్లి తాము ముందింక సైతాను
తోడఁ గూడి యాట లాడవలదు.

గురువంచుఁ దండ్రి యంచున్
మఱియుం జుట్టం బటంచు మఱి దైవమటం
చరసితి మిమ్మే, ధర్మం
బెఱుఁగుచు మా తండ్రిమాట నేమరితి నిఁకన్.

మానసమందు నాకు నల మంగళభక్తియె నిల్చుఁగాక యీ
హీనపు హింస యాత్మ మొలకెత్తక మాసియపోవుఁగాక దే
వా! నిజపాదధూళి యిడుఁ డంచును బల్కి బిరాన రోఁజుచుం
గానను దాఁటె వెన్ దిరిగి కాంచక యాఁగక యించుకేనియున్.

రెండు నీటిబొట్లు పిండిన యట్టుల
నురలి గురువు నేత్రయుగము తడిసె
నాఁటినుండి క్రొత్తబాటగా మామూదు
అయ్య దవ్వుదవ్వులందె యుండె.

నిర్జనంబగు నింట నిద్రించు నొజ్జను
తెలవాఱు తఱి మేలుకొలుపఁ జనఁడు
నిద్రాగృహాముముందు నిస్త్రింశహస్తుఁడై
రాతిరివేళఁ బారాకు రాఁడు

ఏకాంతసీమల కెందేని దేశికుం
 డే పిల్చినను వెంట నేఁగఁబోఁడు
ఒజ్జతోడుత నేటియొడ్డులఁ గానల
 వేఁటాడఁ బోవంగ వెడలిరాఁడు
శిష్యుఁ డీగీతి నుండ దేశికుఁడు చూచి
యొకటఁ జదరంగమున దింపె నుభయు లపుడు
ప్రొద్దుపోక లెఱుంగ రా ప్రొద్దు శిష్యుఁ
డోడెఁ బ్రతియాట కంపంబు గూడె మాట.

సంజ వచ్చెను జీఁకటుల్ చాల హెచ్చె
రేయి ముదిరెను పై వారు పోయి రంత
తలఁపు తీక్ష్ణమ్ము గావించి తలను వంచి
బలము చూచుచునుండె నా మలకబిడ్డ.

అల గురువెడ్డ కాని బల మంత్రయునున్ విరఁజిమ్మి మల్కి పెం
దలపయి రివ్వనం బొడిచి నవ్వుచుఁ "దండ్రిని జంపువానితోఁ
గలియుచు నాటలాడుకొను కాపురుషుండవు రోరి యిట్టి వా
రలకును నెందులన్ జయముర మ్మనవచ్చునె?" యంచు బల్కినన్.

వెంటనె మెఱుపుం బోలెం
గంటికిఁ గనిపట్టు వాడి ఖడ్గంబు పతా
నంటెనో లేదో గురునెద
గంటున రక్తంబు ధారగట్టెన్ నేలన్. 3౨

అప్పుడు దేశికుండు దరహాసము సేయుచుఁ బల్కె నిట్టులన్!
దప్పనకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చుట యెట్టులొ యద్ది నేఁటికిం
జెప్పితి శేషపాఠమును జెప్పి సమాప్తము చేసివైచియే
యిప్పుడు పోదుఁ దండ్రి! కొనుమీ తుదిదీవన లే నొసంగితిన్.
33

నకలుఖిల్లా

(రాజస్థాన)

౧

పుడమి నెంతవట్టు బూందిదుర్గం బది
యలరుచుండఁగలదో యంతవట్టు
నీరు ద్రావ నని చితూరు మహారాజు
పట్టుపట్టెఁ జాల భయముపుట్టె.

ప్రెగ్గడ లీ పంతము విని
'లగ్గే? దుష్కరము మనుజులకు నిది యెట్టుల్
నెగ్గు?' ననిరి నృపుఁ డీయది
నెగ్గనిచోఁ బంత మింక నెగ్గింతు ననెన్.

అలరున్ మూఁడగు యోజనంబులయెడం బా బూందిదుర్గం బటం
గల హారాకులజాతు లెల్లరుఁ బరాక్రాంతిం బురారాతులో!
పులులో! హా మునునృపుండు మొగ్గరమునం బాల్యంబరుం డెవ్వఁడున్
గలలం దేనివణంకు, దానికిఁ బ్రమాణం బీ చితూర్ భూపుఁడే. 3

ఆలోచించి రుపాయమ్ము౯ సచివు లి ట్లా బూందిదుర్గంబునుం
బోలె౯ దుర్గముఁ గట్టి దానిని జితూర్ భూపాలుచే నెంతయు౯
గాల౯ గేలను గూలఁ జేయవలయుంగా కట్లు కాకున్నచో
హేలాలాపముకోస మాత్మవధ కాదే జేని కీ రోజున౯.

అను చమాత్యులు తలపోసి యల్ల రేయి
శిల్పులం బిల్చి వారలచేత నపుడు
బూందికోటకు నకలుగా బొమ్మరిల్లు
కట్టఁ జేసిరి చిత్తూరు నట్టనడుమ.

౨

హారాకులసంజాతుఁడు
వీరుఁడు కుంభుం డనంగ భృత్యుం డల చి
త్తూరు ధరాదారుని కడ
గారవముగ నుండెఁ జాలఁ గాలమ్ము బడి౯.

వీరుం డాతఁడు వేఁటవోయి యపుడే వీతెంచు చీ వార్త పల్
మాఱుల్ వించు నెవండురా నకలు ఖిల్లానేలనుం గూల్చి మా
హారావంశ్యులనే యధోముఖులఁ జేయంజూచురా? నే నిదే
పారా యిచ్చెద మచ్చుకోట కనుచుం బైనుండెనీక్షించుచు౯.

మచ్చుకోటను బల్లున మట్టి గలుప
వచ్చి రప్పుడు చిత్తూరు ప్రభువుగారు
ఉండు మావల నావల నుండుమంచు
బిట్టు గర్జించి కుంభుండు పిడుగువోలె.

'బూంది పేరను నాటాడఁ బూనినావె ?
అవ్వ ! సైరింపఁజాల నీ నవ్వులాట
బూందికోట ప్రాకారంబు ముట్టనీయ
నో మహారాజ ! దవ్వుగా నుండవయ్య.'

అని మోఁకాలిని నేల కాన్చుచును విల్లంబుల్ కయిం బూని నిల్చిన కుంభున్ గిఱివేసి వాడియసిచే సేనల్ తలం ద్రుంచి వైచిన వేగం బడె వాని మస్తకము పెన్ సింగంపు మోసాల, నల్లనఁ దద్రక్తముచేత నా నకలుఖిల్లా ధన్య మాయెం దుదిన్. ౧౦

హోలీ మహోత్సవము

(రాజస్థాన)

ప్రేఁగగు నాజి నోడి కడు వింతల కగ్గములైన దుర్గ భూ
భాగము లుక్కుకోటలును వైభవముల్ విడనాడి పోయి భూ
నాఁగుని రాణి కేతనము నాఁదగు పత్తనమందు నుండి యీ
లాగున వ్రాసెఁ జీటి పదిలంబుగఁ గేసరఖాను తేనికిన్.

మియ్యామీకులడాయిమోజు చనేనేమీ? యీవసంతరంబుతోఁ
జయ్యంబోవుఁ బఠానుసైనికులతోఁ జన్ దెమ్ము రాత్ప్రికల్
వెయ్యాఖ్యుర్ గల రిందు నందఱము హోళీ క్రీడ కావింత మం
చొయ్యం గేసరఖానుచీటిఁ గని 'యోహోయీడు నేయం'చొగిన్.

పలుమఱు చూచెఁ జూచి పయిఁ బైకినిగడ్డము దువ్వెదువ్వి పెం
దలపయి నెర్రపాగ నొకదారిగ దిద్దెను దిద్ది యత్తరుల్
చిలికిన చేరుమాలు వడిఁ జేకొనెఁ జేకొని రెప్పలందుఁ బే
ర్గల సురమాయి రాచె, మఱిరాచి మఱిమ్మఱి దువ్వెగడ్డమున్.

వకుళవనంబునన్ మలయవాయువు మత్తిలిపోయె పూవులన్
మకుళము లెత్తెఁ దుమ్మెదల మొత్తము లెవ్వరిమాటలన్ వినున్?
సుకముగ నెల్ల దిక్కులను జుమ్మని స్వేచ్ఛగఁ గ్రుమ్మరిల్లెఁ దా
మొకరొకరే పఠానులలయుత్సవముం గనవచ్చి రెంతయున్. ౮

౨

కేతునపత్తనోపవనికిన్ మలుసంజ యమర్చు రాగ వి
ఖ్యాతికిఁ బిల్లఁగ్రోవియనఁ గాఁ దోడఁ గెన్ ములతానురాగముల్
బ్రాఁతిగ రాణిదాసికలు రాజితవేషలు నూఱుమంది తా
మాతటి వచ్చి రెరఁబడె నంతట వేఁడివెలుంగు నింగినిన్.

ముంగాళ్లతో నేమొ ముచ్చటింపంబోయి
పల్చని గాగరా పైకి నెగుర
పైఠిణీరైకపైఁబడు దంటపయ్యంట
యొలయు గాలికి నిద్రనుండి లేవ
వలకేలను గులాబిగలఁతి డాకేల బు
క్కాయి కోరయుఁ బొంగి కాలుదువ్వ
చిఱుపోకముడినుండి చిమ్మనం గ్రోవి యొ
య్యారంపు ఠీవి వ్రేలాడుచుండ

తగఁ బఠానులతో వసంతంబులాడు
తలఁపు మిగులంగ రాజపుతాను వారు
బారుబారులు గాఁగను వచ్చి కెలమి
కేతునపురాణి సకియలా కెలని కపుడు.

3

కన్నులనవ్వి చాల దరిగాఁ జని కేసరఖాను వల్కె 'నే
నెన్నొ దురంబులన్ బ్రతికి యేడ్తెఱ వచ్చితి నీ దురంబునం
దెన్న నెఱింగియే యెఱిఁగియే మరణించెద' నాఁగ విన్న యో
పిన్ని కరంబు నవ్వెఁ గని చేసె సలామతఁ డోరపాగతోన్.

నవ వసంతోత్సవోన్మాద మంతకునంత
        కధిక మత్యధిక మభ్యధికమాయె
మాపటి యాకాశ మంటపంబునయందు
        బుక్కాగులాములు పోసి రెవరొ
వకుళ వృక్షములందు వాసించు పూలలో
        నొక క్రొత్తరంగు తా నుదయమాయె
అఖిలవృక్షంబుల యాలవాలములందు
        రక్తపరాగంబు రాలి పడియె

ఒయ్య రాజపుత్రదేశ రమణీవ్యాజ హాస
ములకు నులుకుచుఁ బిట్టలు పలుకుమఱచె
ఏడనుండియొ యెర్రని మూడమంచు
పట్టె మాపటిమిన్నుల పట్టునందు. తే

౮

ఈ వామానయనంబులందుల నిషా యింతేని లే దేలొకో! యీవక్షంబులు నున్నతంబులును గావేలొక్కొ-యీయందె లే లా హైవెస్వర్యము జిమ్ము?ౘ గంకణము లేలా శ్రవ్యముల్ గావటం చా వేగంబును నక్క-జంబునుభయం బౌఖాను చెందెఁ మదిఁ.

పలుకులా కోయిలపలుకులు కావు వ
        ర్షాకాల మేఘగర్జనలు గాని
పదములా నడచెడు పద్మముల్ కా వగ్గి
        చెరిగెడు రవికాంత శిలలుగాని
కరములా తామరకామలు కావు భీ
        షణమైన కాలపాశములుగాని
దేహమా పూచిన దివ్యవల్లరి కాదు
        సఖువైన కఠినకాష్ఠంబుగాని
మంజరీహీన మరుభూమి మహితలతలు
రాజపుత్ర ప్రదేశపు రాపడంతలు
చూపునం జేంత నెదను నాజూకు లేదు
అంచుఁ గేసరఖాను తా నాత్మ నెంచు. ౧౦

౫

ద్రుతతాళమ్మున గతిస
మ్మతిఁ బిల్లంగ్రోవి తా నిర్మలభూపాలిన్
జతురతరతానముం గొని
ప్రతి లేకుండంగ నపుడు పాడఁ దొడంగెన్.

కుండలంబుల ముత్తియంబుల కుచ్చుదండ ల వ్రాఁగఁగా
రెండుచేతులఁ గంకణంబులు రెండు మోటుగఁ బొల్వఁగా
దండ దాసి వసంత ముంచిన దండి గిండియ దేరఁగాఁ
జండి చందము రాణి యప్పుడు సాగి వచ్చెను గ్రచ్చఱన్.

పలికెఁ గేసరఖాను—'నీ దారిఁ జూచి-
చూచి కన్నులు రెండును సొట్టలాయె'
పలికె రాణియు—'మాకు మీవంటిదశయె'
నాఁగ నూర్వురు చెలియలు నవ్విరంత.

పదఁపడిఁ జరాలునన్ ఖాను నుదుటిమీఁద
రాణి చేకంచుగిన్నె విరాసఁ దాఁకె
తా ననినయట్లు కేసరఖాను రెండు
కన్నులును బొత్తలాయె రక్తంబు కాఱె. ౧౮

౬

క్రాలెను మింటఁ జంద్రుఁ డధికంబుగఁ జెట్టులఁ జెట్టులన్ నగా
రాలు మొగిళ్లులే కుఱుము రాణగ మ్రోఁగెఁ గరాసి భాసురా
భాలహారుల్ తళత్తళలఁ బర్వె సనాయి గభీరసుస్వరాం
దోళిత మాచుఁ గన్నడను దోడనె షాడఁ దోడంగె వాకిటన్.

గాలికి గాగరాలు మఱి కంచెలతోడి పయంట లన్నియున్
వ్రీలెను నేరొ మంత్రములు పెట్టినటుల్ మగవేసముల్ కడున్
గ్రాలెను నందు నూఱుగు రఖిండులు పూవులనుండి త్రాఁచులం
బోలెను లేచి చుట్టుకొని ముట్టిరి బిట్టు పఠానువారినిన్.

వచ్చిన దారిఁ బట్టుకొని పాఱిరి వేగఁ బఠానువార లా
పచ్చి వసంతరాత్రిఁ దెలవాఱులు కోకిలకూజితాలకుం
గ్రచ్చఱఁ దోఁటలన్ విధివిరామము లే దిటువోలె సాంగమై
వచ్చెను సేతునాఖ్యపురిఁ బందుగ కేసరఖాను జేనికిన్. ౧౭

పెండ్లి

(రాజస్థాన)

ఆమెను రేయియందు నొకయామముమాత్రము మేలితాయి స
న్నాయివినంగఁబట్టె నయనంబులు వ్రాలఁగఁగొంగుముల్లోగిన్
రాయ వధూవరుల్ బొమలరాణఁ జెలంగిరి మేల్ముసుం గెడం
జేయుచు గూండ్లనుండి పురిచెల్వలు చూచుచునుండిరాదటన్.

తొలకరిమబ్బు పెల్లుఱుముతోడుత మంగళ శంఖనాదముల్
కలగొనెఁ, దోలితోలి చలిగాలి చటుక్కున సీశు దిక్కునన్
నిలఁబడెఁ, గాఱుమబ్బుగమి నింగినిఁ గప్పెను బెండ్లిపందిరిం
గల మణిదీపకాంతులకుఁ గన్నులొగిన్ మిఱుమిట్లు గైకొనెన్.

౨

'మంటపమధ్యసీమకు నమాంతము వచ్చెను వీఁ డెవండు? మి
న్నంటుచు భేరిమ్రోఁత విననామెను మోసలయందు'నంచు వె
న్వెంటనె యెల్లవారలల పెండ్లికుమారునిఁ బెండ్లికూఁతునుం
బంటపొలానకున్ వెలుగు వైఖరిగా గిఱివైచి రాదృతిన్. 3

బాసికంబుతోడఁ బసుపుబట్టలతోడ
మఱియు మేత్రిరాట్కుమారునకును
మనవిచేసె నిట్లు మార్వారుభూపాలు
దూత హస్తములను దోయిలించి.

'రణము పొసఁగ నేఁ డరాతిసైన్యంబుతో
రామసింహుఁ డేఁగె రణమువెంట
పఱచిరందు మీరు పసిపిల్ల బాలాది
చెందుఁగాక రామసింగు జయము'

అనవుడు 'రామసింహునకు నౌత జయం'బని మేత్రిరాజు బి
గ్గన ననెఁ బెండ్లివారలును 'గాత జయం బల రామసింహరా
జున'కని యార్చి రా వధువు సొమ్మసిలెన్ బెగడొంది దూతయి
ట్లనియెను 'మేత్రిరాకొమరుఁడాయిఁకఁ గాలము లేదుసుంతయున్'.

వెడ వెడఁ జేలకొంగుముడి విప్పి వరుండు వధూముఖంబు చూ
చుడువధువున్ వరుంగనియెఁ,జూచువరుం డనె-'నాకుఁబోవనౌ
ప్పెడుతఱి యామె మృత్యుసభ పిల్చిరు దెం చెసనాయిడోలులుం
దుడుములుతప్పెటల్ మఱియుదుందుభులావజముల్ వితావితల్'.

వీరుఁడు తా నిటుల్ వలికి పెండ్లికిరీటము పెండ్లి బొట్టుతోఁ
బేరేము దీసెఁ దేజిపయిఁ బెండ్లికొమార్తె కదున్ న తాస్యయై
చేరెను రాణివాసమును జెచ్చెరఁ బెండిలి మంటపంబునం
దాఱెను దీపముల్ న్నపసభాంతరమందు నెసంగెఁజీఁకటుల్. ౮

వగచుచుఁ దల్లి దుఃఖభయభారమునఁ "దురదృష్టురాల! యీ
నిగనిగ బెండ్లి వేసమును నీఁగుము" నా విని కన్య "యమ్మ! నా
మగని గృహాన కేఁగెదను మంగళవేషముతో" నటన్నఁ దా
మొగమును మొత్తుకొంచు 'సరిపో'మ్మనెఁ దల్లియు మెల్ల మెల్లగన్.

అంతటఁ గన్యమీఁదను గ్రహంబు లెటింగిన పాఱు లెల్ల న
క్షింతలు వేసి రా వధువు చెచ్చెరఁ బల్లకి నెక్కె వీటిలోఁ
గాంతలు కంట నీ రిడిరి క్రిన్నన బంటులు బైలుదేఱి ర
ల్లంతనఁ దల్లి ముద్దిడియె హస్తము పైనిడెఁ దండ్రి మెల్లగన్.

3

ఈ నడిరేయి యందులను నెవ్వరు మీరు? సనాయిపాటలన్
మానుఁడు! పల్లకిన్ భువి నమర్పుఁడు! మేతిన్రి పుండు పోరునం
బ్రాణము లీఁగె నీ యసమయంబున మీ రెవరమ్మ? మేము భూ
జానిచితా ప్రయత్నమును సల్పుదు' మంచని రెల్ల రచ్చోటన్.

'పాడుఁడు పాడుఁడో'రి' యని పల్లకినుండియుఁ బెండ్లికూఁతు మా
టాడుచుఁ' బెండ్లి యింక నది యంతముకాదు చితాసభాగ్నిలో
నేఁ డిదె శేషహోమమును నే నెఱవేర్చెద' నంచుఁ బల్కుచుం
'బాడుఁడు పాడుఁడో'రి, యని పల్లకినుండియుఁ బెండ్లికూఁత నెన్.

చితపయిఁ దారహారములఁ జెల్వగు పెండిలివేస మొప్ప భూ
పతి శయనించెఁ దద్రుధిరవస్త్రమునం దనకొంగు గట్టి రాట్
సుత చితపైకి జాఱి వరుఁ జూచుచు నాతని శీర్షముం బతి
వ్రతతోడఁ దాల్చె మేత్రిపుర రామలువచ్చుచుఁ జూచుచుండఁగన్.

‘వాసికి నెక్కి—తౌల మృతిఁ బట్టి పలార్చితి’వంచు బట్లు ‘ధ
న్యాసి పతివ్రతాసి విమలాసి’ యటం చని యప్పురోహితుల్
సేసలు చల్లి రగ్ని విరఁజిమ్మెను మంటల, నచ్చితాగ్ని యో
గాసనముండె నావధు వహోయని యార్చిరి తత్పురాంగనల్.
౧౪

ప్రాడ్వివాకుఁడు

ప్రాశస్త్యంబున వన్నె కెక్కినల పీష్వాలందుఁ బేరొందినట్టి భూమీశుండౌ రఘునాథరావనియె 'నే నీ భూమిభారంబునున్ నాశంబుం బొనరించెదన్ హరుని చందానన్ మహీశూర దేశేశానుండగు హైదరాలి పొగరెంతే దించెదన్' నావుడున్.

అల దళపతి యాజ్ఞను ముం
గల నెనిమిదివేల బలము కడువడి వచ్చెన్
బలు దెసలనుండి పలు త్రో
వల శ్రావణమందుఁ గొండవాఁగులు పోలెన్.

విజయ విహంగంబు విరివిగా రెక్కార్చు
కానరీతి జెండాలు కొన్ని యెగిరె
కోటమైనమ్మ తా గుర్రుకొట్టెడు భాతి
గట్టిగా శంఖసంఘములు మ్రోఁగె

• వందిత శంభుచంద్ర విద్యారత్న ప్రణీత మయిన చరితమాల అను గ్రంథము నుండి ఇది గైకొనఁబడినది. నారాయణరావు వధను గురించి మరాటీ దేశమునఁ జెప్పుకొను కథను Ballads of the Marathas అను గ్రంథమున అక్వర్త్ అనువదించెను.

యుద్ధదేవత లేచి యుహ్వాని యూఁదిన
చందంబుగా దూళి చదలఁ బర్వె
వేరంపు వడ్లంగి పిట్ట కొట్టెడు నట్లు
మధ్యమధ్యములందు మలసె ఢక్క
ఎర్రగుర్రంబుపైని దా నెక్కి బయలు
దేఱె రఘునాథరావు కుమారులీల
అంతలో నేమి వచ్చెనో యూఁగె భేరి
యూఁగెఁ దప్పెట లాఁగె శంఖారవంబు.

పోవుచుఁ బోవుచున్ జనవిభుండు హఠాత్తుగ నేరి పాదుకా
జ్ఞావశవర్తియాయె? నల సంయతిమత్తునఁ బర్వులెత్తుచుం
బోవుచునున్న సైన్యముల మొత్తము లెన్మిదివేల వేరి కన్
గ్రేవల యింగితంబునను నిల్చిన వెవ్వరి యింటి ముంగిటన్?

న్యాయాధీశుఁడు రామశాస్త్రియనువాఁ డగ్రంబునన్ నిల్చి చే
దోయిం బైకినినెత్తి 'యన్నకొడుకుం దున్మాడియున్ దానికిం
బ్రాయశ్చిత్తము చేసికోక నగరప్రాకారమున్ దాఁటి నీ
వే యూరో రఘునాథరాయ! వడిగా నిట్లేఁగుచున్నావనెన్.'

సమరపుఘోష మ్రోఁ బెలుచం బలుచంబడె వీరమోద నా
దములును నాఁగె తేఁ డనియె 'దారిని నడ్డకుఁడయ్య నేనిటుల్
గమన మొనర్తునయ్యవనులం బోరిమాల్చుచు నూఁచముట్టుగా
యమసభవారి కాఱురుచులార మితాయిని బంచిపెట్టఁగన్.

౧౦.

అంతట రామశాస్త్రి యనె నన్న కుమారునిఁ బాపచింత చే
నంతము చేసి తెంతవఱ కద్ది విచారణకాదొ యంత వ
ట్టెంతయునస్వతంత్రుఁడవహీనమమోఘము న్యాయశాస్త్రసి
ద్ధాంతము దాన బందివి కదా రఘునాథ నృపాలచంద్రమా!

ఆ రఘునాథరావనియె హాసము సేయుచు భూమిపాలుఁ డె
వ్వారలబంధనంబునకు బద్ధుఁడు కాఁడిటు విచ్చు కత్తితోఁ
బోరితముం బొనర్చఁగను బోవుచునుంటివిగాని దారిలోఁ
బాలుఁడ! న్యాయసూత్రములభాష్యములన్ వినరానుజూడుమా!

నాఁగను రామశాస్త్రి రఘునాథుఁడ! పోరితముం బొనర్చఁగాఁ
నేఁగుమ దండముల్ విడిచి యేనును నేఁగుదుఁ, జాలుఁజాలు దు
ర్యోగము! మీర లేర్పఱచియున్న విచారణశాల యన్న క్రీ
డాగృహమందు నిట్టులకటా వినిబద్ధుఁడఁ గాన టంచనెన్.

మ్రోఁగెఁ బ్రయాణభేరి మఱి మ్రోఁగెను శంఖములెల్ల సేనలున్
వాఁగులువోలెఁ బాఱెనిఁకఁ బాలుఁడునుందనకున్న సంపదల్
త్యాగము చేసి గౌరవపదంబును గూసమువోలె వీడి తా
నేఁగెను సొంతపల్లియగు నెప్పటి జీర్ణకుటీర భూమికిన్. ౧౦

ప్రతిజ్ఞాపాలనము

౧

వ్రాలుచుండెరా మరాటిమ్రుచ్చుల దండు
వీఁక మీరు జాగరూకు లగుఁడు
అంచు దుర్గపాలుఁ డజమీర దుమరాజు
హెచ్చరించెఁ బెద్ద యెలుఁగుతోడ.

అందఱు కన్న వేళ యది యప్పుడు దుర్గపు డిండిమంబు పెల్
గ్రం దొనరింపఁగా జనము క్రన్నన దుర్గపుగోడ నెక్కి చూ
డం దొడఁగెల్ మరాటు లల డాఁపలిదిక్కున నుక్కుమీఱిమల్
ముందరి మన్ను మిన్నులను ముట్టఁగ వచ్చుచునుండి రుగ్రులై.

గండుమరాటుల మిడుతల
దం డిది పెనుకత్తిమంట దగ్ధంబయి పో
కుండినచో నా? యని ప్రతిఘ
తుం డగు నల దుర్గరాజు దుమరా జనియెన్. 3

దూత యొక్కండప్పు తో తెంచి చెప్పె 'నో
దుమరాజ! యీసారి దురము వద్దు
ఈ తేని చీటిని వీక్షింపుమా యని
యీయఁగా, దుమరా జదిటులు చదివె
బుడతకీచుల పెద్దపడవాలతోఁ జాల
సేనలతోడ విచ్చేసె 'సింగె'
ఆదరంబుగ వారి కర్పించునది దుర్గ
మఖిలంబు, నీ కిదే యంతిమాజ్ఞ
విజయసింహున కక్కటా విజయలక్ష్మి
వింతగాఁ జూచుచుండంగ విముఖమాయె
ఆజి సుంతయు లేకుండ నాజమీరు
దుర్గ మిపుడు మరాటిచేతులకు నిమ్మె.

దుమరాజు దీర్ఘనిశ్వా
సముతో ననె 'వీరధర్మ చరితమునకు భూ
రమణుని హుకుమునకును నీ
సమరములో సమర మిపుడు సందర్భించెకా'

౨

అంత నా దూత లేచి పోరాడవల ద
టంచు నెల్లెడ డప్పు కొట్టించె మిగుల
దుర్గపాలుండు దుమరాజు దుఃఖమొదవ
బాదల నిలఁబడెఁ బాషాణమూర్తిపోలె.

వేళ గడఁచెను వడఁకెను బీరభూమి
ఆలమందలు దవ్వులయందు మనలె
గొల్లపిల్లల పిల్లనఁ గ్రోవిపాట
దట్టమగు చెట్లనీడల దద్దరిల్లె.

'ఈ యజమీరు దుర్గమును నేలిక యే యెడ నప్పగించెనో
యాయెడనాడు దేహమునఁ బ్రాణములుండన రాత్యధీనముఁ
జేయనుగోట' యంచు నెదఁ జేసితి దొడ్డప్రతిజ్ఞ, 'దీని భూ
నాయకునాన చేవిడువనా?'యనుచుఁ దుమరాజు గోషిలెఁ.

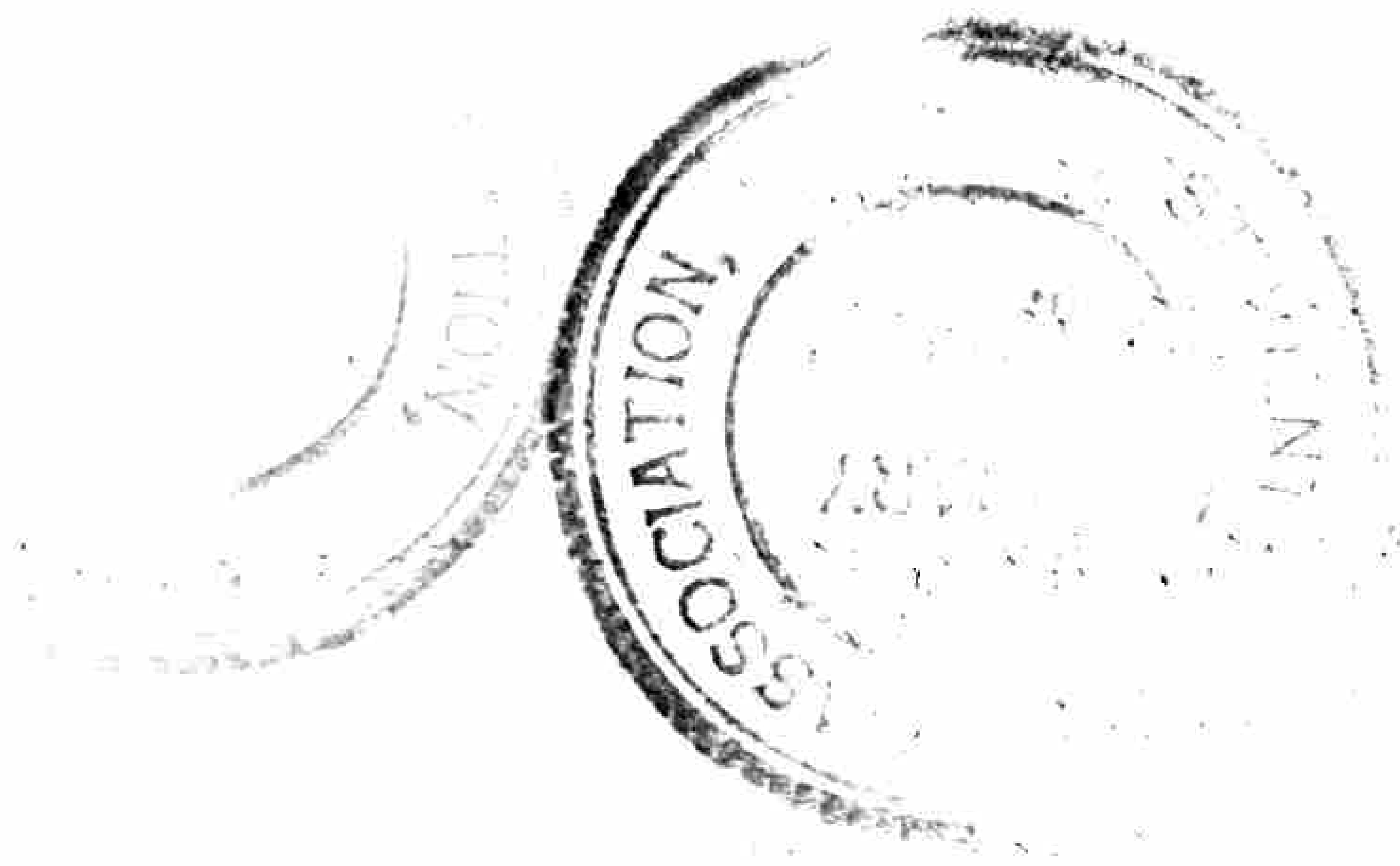
౩

రాజపుత్రసేన రగులు రోసంబుతో
సిగ్గుతోడ సమరచేష్ట యుడిగె
దుర్గపాలకుండు దుమరాజు తోరణం
బందు నిలిచె మాట లాడకుండ.

కావిరంగుచేలఁ గట్టి సంధ్యాదేవి
పశ్చిమాంతమునకు వంగివచ్చె
మన్ను మిన్ను జేర్చి మఱి మరాటులదండు
కడకు నాఁగెఁ గోటగవఁకు ముందు.

'ద్వారంబందులఁ బోవుచుండితిరి నిద్రన్ మీర లెవ్వారయా? మీ రెవ్వారలు లెందులెందు వడిగా మెడ్డుందుద్వారంబు' నా నేరుం బల్కు రటన్ శయాళు వపు డొక్కింతేని ప్రత్యుత్తర ప్రారంభం బది లేక దీర్ఘ మగు నిద్రావస్థ జెందెన్ ద్రుటిన్.

వీరధర్మమునకు విభుని యానతికిని
బోరుచిచ్చు సార్వపాంటె నార
దుర్గసీమముందు దుమరాజు ప్రాణార్ప
ణంబు చేసెఁ బెఱవిధంబు లేక. ౧౨

Printed at the Andhra Patrika Press, G. T., Madras.
Under Q. H. M. S. 204. 16-7-'47. 1000 Copies.

Sole Distributors:

SAMATA.

4, Monteith Lane.

EGMORE, MADRAS 8.